

ກຸ່ມປຶ້ມສູງທ້ອດຈີນຫຳປລເໝຣາຍ ຈັງເກດບ້ານໂພດີ ຈັດຫວັດລະເວີໂຫຮງ

ສູນຍຸຕິສປະ ວັດມນສຣຣມໄລະທ້ອດຈີນ ມຫາວິທຍາລັຍຮາຍກຸ່ມຮາຍນັກວິຊາ
ປະຈຳປີໂບປຣະມາຊ 2563

เจ้าของ

ศูนย์ศิลปะ วัฒนธรรมและท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์

คณะที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร.ดวงพร ภูษะกา	อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิชญ์สินี อริยธนะกตวงศ์	รองอธิการบดีวางแผน ยุทธศาสตร์และวิจัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ละออ เพชรรัตน์	ผู้ทรงคุณวุฒิประจำศูนย์ศิลปะ วัฒนธรรมและท้องถิ่น
อาจารย์วิชัย พงษ์โหมด	ผู้ทรงคุณวุฒิประจำศูนย์ศิลปะ วัฒนธรรมและท้องถิ่น

คณะกรรมการผู้จัดทำ

อาจารย์ ดร.จินดา	เนืองจำนงค์	ประธานกรรมการ
อาจารย์อารียา	บุญทวี	รองประธานกรรมการ/ฝ่ายภาคสนาม และผู้เรียบเรียงข้อมูลเนื้อหา
อาจารย์โยธิน	จี้กั้วาฟ	รองประธานกรรมการ และฝ่ายเผยแพร่ข้อมูลสารสนเทศ
อาจารย์วัชรพงศ์	มณีนันท์วัฒน	รองประธานกรรมการ และฝ่ายเอกสาร
นายณัฐพนธ์	สิงห์ยศ	รองประธานกรรมการฝ่ายตรวจสอบข้อมูล ฝ่ายพิสูจน์อักษร และฝ่ายภาคสนาม
นางสาวนวลลออ	อนุสิทธิ์	กรรมการฝ่ายเผยแพร่ข้อมูลสารสนเทศ
นางสาวฐิติรัตน์	เอนกสุวรรณกุล	กรรมการฝ่ายเอกสาร
นายสุรพล	โต๊ะสีดา	กรรมการฝ่ายภาคสนาม และผู้ช่วยเลขานุการ
นางสาวอรรณพ	เล็กชะอุม	กรรมการและเลขานุการ/ฝ่ายการเงิน และฝ่ายจัดทำรูปเล่ม

ผู้สนใจสามารถสืบค้นข้อมูลได้ที่ <http://culture.rru.ac.th/>

จัดทำรูปเล่มที่

ร้าน วรณพินธ์ถ่ายเอกสาร
เลขที่ 34 1/5 ถนนมรุพงษ์ 1 ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา 24000
โทร. / แฟกซ์ 038-811-022
พ.ศ. 2563

คำนำ

ยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 - 2579) ยุทธศาสตร์ที่ 1 “การพัฒนาท้องถิ่น” กลยุทธ์ที่ 2 บูรณาการความร่วมมือในมหาวิทยาลัยและภายนอกมหาวิทยาลัย ดังนั้นศูนย์ศิลปะ วัฒนธรรมและท้องถิ่น จึงได้ร่วมมือกับเทศบาลตำบลเทพราช องค์การบริหารส่วนตำบลเทพราช สภาวัฒนธรรมตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา จัดทำหนังสือ “ภูมิปัญญาท้องถิ่นตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น ของดีในตำบลเทพราช เพื่อให้นักเรียน นักศึกษา ประชาชน ได้ภูมิใจในมรดกภูมิปัญญาทางด้านศิลปะ วัฒนธรรม รวมทั้งมหาวิทยาลัย ได้มีฐานข้อมูลองค์ความรู้ทางศิลปะ วัฒนธรรม จึงได้รวบรวมประวัติความเป็นมาของตำบลเทพราช ภูมิปัญญาด้านอาหาร ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร ภูมิปัญญาด้านประเพณี ภูมิปัญญาด้านดนตรีไทย ภูมิปัญญาด้านทัศนศิลป์ และภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม

คณะผู้จัดทำขอขอบพระคุณผู้บริหาร บุคลากรเทศบาลตำบลเทพราช องค์การบริหารส่วนตำบลเทพราช นายขวัญชัย รักษาพันธ์ ปราชญ์เกษตรของแผ่นดิน ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลเทพราช นายมานิช ชูทับทิม นายกเทศมนตรีตำบลเทพราช นายอานนท์ ชูทับทิม นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเทพราช นายทวีศักดิ์ น้อยเจริญ ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 1 ตำบลเทพราช นางอรุณ วันทอง นายชวน สุขผึ้ง นายสมชาย แยกแถม ครูภูมิปัญญาด้านดนตรีไทย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระวุฒิ กลิ่นด้วง รองคณบดีกิจการนักศึกษา และศิษย์เก่าสัมพันธ์ อาจารย์ประจำสาขาวิชาดุริยางคศิลป์ไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์ ที่ได้ให้ข้อมูลงานวิจัย เรื่อง วัฒนธรรมการสืบทอดวงดนตรีไทยตำบลเทพราช เพื่อพัฒนาสู่ความยั่งยืนด้านวัฒนธรรมประจำชาติ อาจารย์พิทักษ์ ปิยะพงษ์ ศิลปินอิสระ ที่กรุณาให้ข้อมูลอนุญาตให้การสัมภาษณ์ในการจัดทำหนังสือเล่มนี้ จึงหวังว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์สำหรับผู้สนใจในการศึกษาศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อไป

หากการจัดทำหนังสือ “ภูมิปัญญาท้องถิ่นตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา” มีข้อผิดพลาดประการใด คณะผู้จัดทำขออภัยและขออภัยมา ณ ที่นี้ด้วย

ศูนย์ศิลปะ วัฒนธรรมและท้องถิ่น
มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์
พฤษภาคม 2563

อารัมภบท

ภูมิปัญญาท้องถิ่นตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

ประธานในการทำหนังสือ : ดร.จินดา เนื่องจำนงค์

ผู้เขียนและเรียบเรียงหนังสือ : อาจารย์อารียา บุญทวี

บรรณาธิการ : อาจารย์ณัฐพนธ์ สิงห์ยศ

ปีงบประมาณ : 2563

หนังสือภูมิปัญญาท้องถิ่นตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น ของดีในตำบลเทพราช โดยมีภูมิปัญญาที่น่าสนใจ ดังนี้ 1) ภูมิปัญญาด้านอาหาร ได้แก่ การทำแกงบอน โดย นายทวีศักดิ์ น้อยเจริญ ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 1 ตำบลเทพราช ได้รับการถ่ายทอดการทำแกงบอนจากคุณแม่ในการทำแกงบอน จะทำในช่วงเข้าพรรษา และออกพรรษา เนื่องจากต้นบอนมีความสมบูรณ์ เป็นช่วงน้ำหลาก ในตำบลเทพราชมีผู้สูงอายุนิยมรับประทานแกงบอน เพราะมีใยอาหารสูง รับประทานง่าย และมีสมุนไพรบางตัวที่ช่วยขับลม เป็นผลดีต่อสุขภาพ นอกจากนี้ ภูมิปัญญาด้านอาหาร ได้แก่ ปลาแนม โดยคุณอรุณ วันทอง ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากคุณแม่ ในสมัยก่อนใช้ปลาช่อนทูปหัวต้ม แล้วย่าง รับประทานร่วมกับใบทองหลาง ปัจจุบันการใช้กุ้งแห้งแทนปลาช่อน และใช้ใบผักกาดหอมแทนใบทองหลาง 2) ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร โดยนายขวัญชัย รักษาพันธ์ ปราชญ์เกษตรของแผ่นดิน และประธานสภาวัฒนธรรมตำบลเทพราช ได้เริ่มทำสมุนไพรในปี พ.ศ. 2521 ได้นำสมุนไพรหลายชนิดมารักษาโรค รวมทั้งมีองค์ความรู้ การทำนํ้านมข้าวยาสูบ การทำนํ้าพริกปลานิลสมุนไพรตรีผลา (มะขามป้อม สมอไทย สมอพิเภก) มาใส่นํ้าพริก ทำให้ร่างกาย มีภูมิคุ้มกันส่งผลดีต่อสุขภาพ 3) ภูมิปัญญาด้านประเพณี ได้แก่ ประเพณีทำขวัญข้าว เป็นประเพณีที่แสดงความกตัญญูต่อแม่พระโพสพ รวมทั้งให้ชาวนาและแม่ พระโพสพมีใจเดียวกัน จะได้ไม่มีแมลงมารบกวนข้าวทำให้ข้าวได้ผลผลิตจำนวนมาก ในพิธีทำขวัญข้าว จะทำในช่วงบ่ายโดยผู้หญิงเป็นผู้ทำพิธี นอกจากนี้ ได้มีประเพณีทำบุญกลางทุ่ง ได้ทำมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 เพื่อบูชาเคารพแม่พระโพสพ แม่คงคา แม่พระธรณี แม่พระพาย เริ่มทำการเกษตรในฤดูใหม่ รวมทั้งรำลึกถึงความสำคัญของเกษตรกรในวันพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ 4) ภูมิปัญญาด้านดนตรีไทย ในตำบลเทพราช มีวงปี่พาทย์ 2 คณะ ได้แก่ (1) คณะพ่อชวนศิลป์ นำโดยนายชวน สุขผึ้ง เป็นหัวหน้าวงและเป็นผู้ก่อตั้งวงดนตรีไทย (2) คณะเปี้ยกเจริญศิลป์ มีนายสมชาย แยกแถม เป็นหัวหน้าคณะ 5) ภูมิปัญญาด้านทัศนศิลป์ โดย นายพิทักษ์ ปิยะพงษ์ เป็นผู้เริ่มและบุกเบิก การเขียนภาพสดขนาดใหญ่ อันมีเนื้อหาแสดงถึงสังคม การเมือง วิถีชีวิต รวมทั้งเป็นผู้คิดค้นสร้างสรรค์งานศิลปะจากดินโคลนกลางท้องทุ่งนา การถ่ายทอดศิลปะกับชุมชน ศิลปะเด็ก นอกจากนี้ได้นำชันยาเรือ และดินเลนมาเขียนรูปภาพ 6) ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม ได้แก่ นายขวัญชัย รักษาพันธ์ ปราชญ์เกษตรของแผ่นดิน ได้ก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้ปราชญ์เกษตรพอเพียงเทพราช

มีองค์ความรู้การทำนาบก ซึ่งเป็นการปลูกข้าวนอกพื้นที่นาอาจเป็นบ่อซีเมนต์ เป็นการทำนาในระบบอินทรีย์ นายมานิช ชูทับทิม นายกสมาคมผู้เลี้ยงไก่ไข่และนายกเทศมนตรีตำบลเทพราช มีองค์ความรู้การเลี้ยงไก่ไข่ ได้รับองค์ความรู้การเลี้ยงไก่ไข่จากบิดา หลักในการเลี้ยงไก่ไข่ คือ 1. การทำบัญชี เพื่อให้ทราบรายรับ-รายจ่าย ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 2. การทำเทคนิค SWOT Analysis มาวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภาวะคุกคามในการบริหารจัดการ ไก่ไข่ 3. ใช้หลักความสมดุล 4. มีการพัฒนาสายพันธุ์ไก่ไข่ทุก 6 ปี 5. มีการแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ในการเลี้ยงไก่ไข่ จากภาครัฐและภาคเอกชน

Prologce

A Local Wisdom of Thepparat Sub-district, Ban Pho District, Chachoengsao Province

Chairman of book compilation team:Dr. JindaNuangjumnong

Writer and compiler:Miss AreeyaBoonthawee

Editor:Mr. NatpanonSingyot

Fiscal year:2020

The objectives of this present book entitled “*A Local Wisdom of Thepparat Sub-district, Ban Pho District, Chachoengsao Province*” were aimed to collect various kinds of local wisdom and valuable things of Thepparat Sub-district. Incidentally, the interesting local wisdoms of Thepparat Sub-district were as follows: **1) Local wisdom on food:** it was *Kaeng Bon* or caladium soup recipe preserved by Mr. Taweesak Noicharoean, a village headman of Moo I, Thepparat sub-district. This recipe had been inherited from his mother. Normally, caladium soup was cooked during the festivals of the Buddhist Lent Day and the end of the Buddhist Lent. These periods of time were flooded; the caladium plants were abundant. The elderly in Thepparat sub-district were very fond of eating caladium soup because it was a high-fiber plant, easy to eat, and good for health in terms of relieving flatulence. Apart from caladium soup, another local wisdom on food was *PlaNeam*, a kind of Thai dish shredded fish mixed with slices of pork skin, preserved by Khun Arun Wanthong who had been inherited from his mother. In the past, the main ingredient of *PlaNeam* was a grilled-boiled-snake fish with smashed head. The side dish of *PlaNeam* was erythrina leaves. At the present, dried shrimps and lettuce were used instead of snakefish and erythrina leaves. **2) Local wisdom on herbs:** it was preserved by Mr. Khwanchai Ruksaphan, the agricultural scholar of the land and Chairman of Cultural Assembly of Thepparat sub-district. In 1978, he had compounded herbal medicine for traditional healing. Moreover, he possessed a body knowledge of cooking many healthy foods like young rice milk and chili paste with three herbs (Indian gooseberry, myrobalan wood, and beleric myrobalan). These foods could effectively generate immunity. **3) Local wisdom on tradition:** It was a rice-worship ceremony in order to show gratitude and appreciation to the Goddess of Rice. Simultaneously, the ceremony was aimed to merge farmers and the Goddess of Rice into one single heart. The ceremony was also expected to avert the rice-destroying insects as well as to gain a large number of agricultural products. The rice worship ceremony was held

in the afternoon; the ceremony was required for female performer. Besides, an in-field-merit-making tradition was another local wisdom on tradition of Theppharat Sub-district. It had been held since 1988 in order to worship Goddess of Rice, Goddess of River, Goddess of Earth, and Goddess of Wind. This tradition would be seen at the beginning of new agricultural season. Also, this tradition was used to remind people to the significance of farmers on the royal plowing day.

4) Local wisdom on Thai music: There were two Thai orchestra bands in Theppharat Sub-districts. They were (1) a band of Phor Chuam Silpa led by Khun Chuan Sukpueng, a head and a father founder of the musical band and (2) a band of Piek Charoeng Silpa led by Khun Somchai Yeapkheam.

5) Local wisdom on visual arts: There was Mr. Pitak Piyaphong who was a pioneer of large-scale improvised painting. His pictures delineated social and political criticism and people's way of life. Moreover, he was an initiator of creative art from paddy field soil; he focused on passing on arts to community and children art. He also used dammar and soil slush for drawing a picture.

6) Local Wisdom on agriculture: There was Khwanchai Ruksaphan, a scholar of the land, who had found Theppharat Learning Center of Sufficient Agricultural Scholar. The learning center demonstrated an organic, out-paddy-field rice farming in cement pools called "on-the-land farming". Furthermore, there was Mr. Manoch Chootabtim, Chairman of the Association of Egg-Hen Farmers and Mayor of Theppharat Sub-District Municipality. He had inherited a body of knowledge on egg-hen farming from his father. Incidentally, he had five principles for successful egg-hen farming. They were 1. An accounting in order to be able track income and expenditures in accordance with the principle of sufficient economy philosophy, 2. The SWOT Analysis in order to analyze strength, weakness, opportunity, and threat for egg-hen management, 3. The principle of balance, 4. development of new egg-hen breed in every six-year period, 5. The search for new bodies of knowledge on egg-hen farming from both private sectors and public ones.

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
อารัมภบทภาษาไทย	ข
อารัมภบทภาษาอังกฤษ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญรูปภาพ	ฉ
1. ประวัติตำบลเทพราช	1
2. ภูมิปัญญาด้านอาหาร	15
2.1 แกงบอน	15
2.2 ปลาแนม	16
3. ภูมิปัญญาด้านสมุนไพรจากปราชญ์ชาวบ้าน	19
3.1 ยาสมุนไพร	19
3.2 น้ำมันข้าวยาสูบ	20
3.3 น้ำพริกปลานิลสมุนไพรตรีผลา	22
4. ภูมิปัญญาด้านประเพณีท้องถิ่น	23
4.1 ประเพณีทำขวัญข้าว	23
4.2 ประเพณีทำบุญกลางทุ่ง	26
5. ภูมิปัญญาด้านดนตรีไทย	31
6. ภูมิปัญญาด้านทัศนศิลป์	35
7. ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม	39
7.1 การทำนาบก	39
7.2 การเลี้ยงไข่ไก่	40
บรรณานุกรม	45

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 ตลาดเก่าคลองสวน 100 ปี	4
ภาพที่ 2 โรงเจเพ่งอังตัว	5
ภาพที่ 3 วัดคลองสวน	5
ภาพที่ 4 วัดเทพราชปวราราม	6
ภาพที่ 5 เรือนด้านทิศเหนือ (เรือนรับโชค)	8
ภาพที่ 6 เรือนด้านทิศตะวันออก (เรือนเงินเรือนทอง)	8
ภาพที่ 7 เรือนด้านทิศตะวันตก (เรือนทรัพย์)	9
ภาพที่ 8 มัสยิดอัลวาตอนียะห์	10
ภาพที่ 9 การสัมภาษณ์ วิธีการทำแกงบอนและถ่ายทอดความรู้สู่เยาวชน	16
ภาพที่ 10 กิจกรรมโครงการลานวัฒนธรรมเพื่อเยาวชนและครอบครัว	18
ภาพที่ 11 นายขวัญชัย รักษาพันธ์ ปราชญ์เกษตรของแผ่นดิน	19
ภาพที่ 12 การทำนํ้านมข้าวยาคุ	21
ภาพที่ 13 การทำนํ้าพริกปลานิลสมุนไพรตรีผลา	22
ภาพที่ 14 ประเพณีทำขวัญข้าวตำบลเทพราช	26
ภาพที่ 15 ประเพณีวันเกษตรกรทำบุญกลางทุ่ง ไถชีวิตควาย	30
ภาพที่ 16 อาจารย์พิทักษ์ ปิยะพงษ์ (อาจารย์ปู่) ศิลปินอิสระ	35
ภาพที่ 17 แสดงนิทรรศการศิลปกรรมร่วมกับศิลปินญี่ปุ่น ณ เมืองเกียวโต อิวาเตะ ประเทศญี่ปุ่น	36
ภาพที่ 18 แสดงนิทรรศการศิลปะจากดินเทพราช	37
ภาพที่ 19 นายขวัญชัย รักษาพันธ์ (ปราชญ์เกษตรของแผ่นดิน)	39
ภาพที่ 20 นายมานิช ชูทับทิม นายกสมาคมผู้เลี้ยงไก่ไข่ และนายกเทศมนตรีตำบลเทพราช	40
ภาพที่ 21 สัมภาษณ์เก็บข้อมูล ผู้เลี้ยงไก่ไข่	42
ภาพที่ 22 ระบบก่อนเข้าฟาร์ม	43
ภาพที่ 23 ระบบการเลี้ยงภายในโรงเรือน	43
ภาพที่ 24 ระบบการสต็อกอาหารก่อนเข้าเลี้ยง	43
ภาพที่ 25 ระบบนำมูลไก่ออกนอกโรงเรือน (ปลายเล้า)	43
ภาพที่ 26 ระบบกรองนํ้าก่อนเข้าใช้ภายในโรงเรือน	43
ภาพที่ 27 ระบบควบคุมภายในโรงเรือน	43
ภาพที่ 28 ระบบลากไข่ออกภายนอกโรงเรือน เก็บเตรียมจำหน่ายให้ลูกค้า	44

ประวัติตำบลเทพราช

ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

1. ประวัติตำบลเทพราช

ตำบลเทพราช ตั้งอยู่สองฝั่งคลองประเวศบุรีรมย์ ตำบลเทพราชไม่ปรากฏว่ามีมาสมัยใด ทั้งสาเหตุที่ได้ชื่อว่า “เทพราช” คนชราเล่าสืบต่อกันมาว่าก่อนปี พ.ศ.2420 พระยาประเวศบุรีรมย์ ได้รับมอบหมายให้เป็นกองคุมคนจีนขุดคลองเชื่อมแม่น้ำสองสาย คือ แม่น้ำเจ้าพระยาตรงพระโขนงกับแม่น้ำบางปะกงตรงท่าถั่ว เพื่อใช้เป็นเส้นทางคมนาคมทางเรือและการชลประทานช่วยในการเกษตร คลองที่ขุดมีขนาดกว้าง 4 วา ขุดตามวิถีกระแสน้ำใหญ่ที่ยังไป สองฝั่งคลองมีประชากรอาศัยอยู่น้อย น้ำไหลเซาะดินริมฝั่งคลองพังทลาย หย้าแหลมขึ้นปกคลุมสร้างความเดือดร้อนกับผู้สัญจรไปมา ในปี พ.ศ. 2420 พระยาราชโกษา เมื่อยังมีบรรดาศักดิ์เป็น “คุณพระ” ได้รับมอบหมายให้เป็นแม่กองคุมคนจีน ขุดคลองสายนี้อีกครั้งหนึ่ง และได้ชื่อต่อมาว่า “คลองประเวศบุรีรมย์” ตามบรรดาศักดิ์ของพระยาประเวศบุรีรมย์

เมื่อทางราชการขุดคลองประเวศบุรีรมย์เสร็จได้ 4 ปี แขวงกลัน มีบรรดาศักดิ์เป็นหมื่นบุรีรักษา (ตันสกุลกลันเจริญ) ซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่บ้านใหญ่บางปรอง คลองบางพระ อำเภอมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ย้ายครอบครัวมาอยู่ในนาของตนริมฝั่งคลองประเวศบุรีรมย์ บริเวณปากคลองแขวงกลัน (หมู่ 2 ปัจจุบัน)

ขณะนั้นขุนเทพราช ซึ่งเป็นผู้ดูแลอยู่ในเขตนี้ ร่วมกันชักชวนชาวบ้านที่อยู่ใกล้เคียงสองฝั่งคลองสร้างวัดขึ้นใน ปี พ.ศ. 2424 เพื่อใช้เป็นที่พักพิงกุศล โดยตัวท่าน เป็นผู้ทูลศรัทธาที่ดิน พื้นที่บริเวณที่สร้างวัดมีลักษณะเทลาด และผู้ดูแลท้องที่มีบรรดาศักดิ์เป็นขุนเทพราช เมื่อสร้างวัดเสร็จให้ชื่อว่า “วัดเทพราช” แขวงกลันได้อาราธนาพระอาจารย์อนุเทศแห่งวัดบางปรองมาเป็นเจ้าอาวาสองค์แรก ต่อมาเมื่อหมู่บ้านมากขึ้นขยายเป็นตำบลให้ชื่อว่า “ตำบลเทพราช” ตามชื่อวัดที่ปรากฏในปัจจุบัน

ตำบลเทพราชมีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม มีคลองประเวศบุรีรมย์เป็นแม่น้ำสายหลักไหลผ่านพื้นที่ของเทศบาล เป็นแนวยาวขนานกับถนนโยธาธิการ 2 สาย เดิมมีชื่อว่า “ตำบลเทลาด” เพราะเป็นพื้นที่ทางน้ำไหลลงต่ำมาก ประชาชนจึงเรียกว่า “ตำบลเทลาด” ตามสภาพภูมิศาสตร์ภูมิประเทศ ต่อมาเพื่อให้ชื่อของตำบลดูดีจึงตั้งชื่อใหม่ว่า “ตำบลเทพราช” (สำนักงานเทศบาลตำบลเทพราช, 2560)

สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐาน

เทศบาลตำบลเทพราช ตั้งอยู่เลขที่ 111/1 หมู่ 6 ถนนเทพราช-อ่อนนุช ตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา พื้นที่เทศบาลตำบลเทพราชตั้งอยู่บนที่ราบห่างจากตัวจังหวัด 15 กิโลเมตร ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของจังหวัด โดยมีพื้นที่ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย การจัดตั้งสุขาภิบาลเทพราช ลงวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2499 ประกอบกับพระราชบัญญัติเปลี่ยนแปลงฐานะของสุขาภิบาลเป็นเทศบาล พ.ศ. 2542 ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของหมู่ที่ 1, 2, 4, 5, 6 ของตำบลเทพราช และหมู่ที่ 1, 2, 4 ของตำบลเกาะไร่บางส่วนมีอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านและตำบลอื่น ดังนี้ (สำนักงานเทศบาลตำบลเทพราช, 2561, หน้า 1-2)

ทิศเหนือ	ติดต่อเขตองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะไร่
ทิศตะวันออก	จรดริมคลองประเวศบุรีรมย์เขตทางหลวงฝั่งตะวันตก
ทิศใต้	จรดริมคลองพระยานาคราชฝั่งตะวันออก
ทิศตะวันตก	เลียบตามริมคลองจรเข้ซ้าย

พื้นที่

2.97 ตารางกิโลเมตร

ลักษณะภูมิประเทศ

เทศบาลตำบลเทพราชเป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีคลองประเวศบุรีรมย์ไหลผ่านพื้นที่เทศบาลเป็นแนวยาวขนานกับถนนกรมโยธาธิการ 2 สาย คือ สาย 1 ถนนที่กรมโยธาธิการสร้างเชื่อมถนนฉะเชิงเทรา-ชลบุรีหมายเลข 314 ถึงเขตประเวศ และสายที่ 2 อยู่ทางด้านขวาของคลองประเวศบุรีรมย์ โดยกรมโยธาธิการได้สร้างเชื่อมติดกับอำเภอมืองฉะเชิงเทรา

ลักษณะภูมิอากาศ

มี 3 ฤดู ได้แก่ ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว

ลักษณะของดิน

ลักษณะของดินในพื้นที่เป็นดินร่วน ดินเหนียว พื้นที่ราบเหมาะแก่การเพาะปลูกข้าว

ลักษณะของแหล่งน้ำ

มีแหล่งน้ำธรรมชาติไหลผ่าน ได้แก่

- คลองประเวศบุรีรมย์
- คลองขุนพิทักษ์
- คลองแขวงกลั่น
- คลองพระยานาคราช

ลักษณะของไม้และป่าไม้

ในเขตเทศบาลไม่มีป่าไม้ แต่มีต้นไม้ที่ชาวบ้านปลูกลักษณะของไม้ผลและไม้ยืนต้น

ด้านการเมืองการปกครอง

เขตการปกครอง

เทศบาลตำบลเทพราช ประกอบด้วย ตำบลเทพราช (บางส่วน) ตำบลเกาะไร่ (บางส่วน) ประกอบด้วย

- ชุมชนปากคลองขุนพิทักษ์	หมู่ที่ 1 ตำบลเทพราช
- ชุมชนเทพราชบุรีรมย์	หมู่ที่ 2 ตำบลเทพราช
- ชุมชนปากคลองแขวงกลั่น	หมู่ที่ 4 ตำบลเทพราช
- ชุมชนปากคลองพระยาสมุทร	หมู่ที่ 5 ตำบลเทพราช
- ชุมชนชาวตลาด	หมู่ที่ 6 ตำบลเทพราช
- ชุมชนสุเหร่าหน้าตลาด	หมู่ที่ 1 ตำบลเกาะไร่
- ชุมชนสุเหร่าจรเข้น้อย	หมู่ที่ 2 ตำบลเกาะไร่
- ชุมชนวัดคลองสวน	หมู่ที่ 4 ตำบลเกาะไร่

ระบบเศรษฐกิจ

- การเกษตร

ราษฎรประกอบอาชีพ ทำนา เลี้ยงกุ้ง เลี้ยงปลา

- การประมง

การประมงในพื้นที่เทศบาลฯ มีการเพาะพันธุ์ลูกกุ้งกุลาดำ – กุ้งขาว และประกอบอาชีพเลี้ยงปลาเบญจพันธุ์

- การปศุสัตว์

ตำบลเทพราช มีการประกอบอาชีพ เลี้ยงไก่ไข่

- การบริการ

มีร้านบริการทำผม เสริมสวยในพื้นที่ จำนวน 5 แห่ง

มีห้องเช่าในพื้นที่ จำนวน 18 แห่ง

มีโรงสีข้าวในพื้นที่ จำนวน 3 แห่ง

- การท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ ได้แก่ (สำนักงานเทศบาลตำบลเทพราช, 2561, หน้า 6-8)

ตลาดเก่าคลองสวน 100 ปี มีลักษณะเป็นตลาดห้องแถวไม้ จำนวน 147 ห้อง อยู่ติดกับคลองประเวศบุรีรมย์ มีวิถีชีวิตในการดำรงชีพแบบดั้งเดิมมาจนกระทั่งปัจจุบันซึ่งไม่มีหลักฐานยืนยันที่แน่ชัดว่าชุมชนดังกล่าวจัดตั้งมาตั้งแต่สมัยใด แต่จากอาคารหลักฐานที่ปรากฏไม่ว่าจะเป็นตลาดห้องแถวไม้ ภาพเขียนเก่าอายุกว่า 100 ปี ของโรงเจเพ่งอังตัว หรือจากการบอกเล่าของประชาชนผู้ที่มีอายุมากในท้องถิ่นได้เล่าต่อกันมา คาดว่าตลาดแห่งนี้มีอายุไม่ต่ำกว่า 100 ปี

ภาพที่ 1 ตลาดเก่าคลองสวน 100 ปี

ตลาดเก่าคลองสวน 100 ปีแห่งนี้ได้รับความสนใจจากประชาชนเดินทางมาเยี่ยมชมอยู่เสมอ ซึ่งสอดคล้องกับการท่องเที่ยวในยุคสมัยใหม่ที่นิยมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ดังนั้น เพื่อให้ตลาดเก่าคลองสวน 100 ปี เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวและได้รับความสะดวกสบายในการเที่ยวชม จึงได้มีการดำเนินการจัดทำโครงการปรับปรุงและบูรณะตลาดเก่าคลองสวน 100 ปี ขึ้น เพื่อดำรงไว้ซึ่งวิถีชีวิตแบบไทยและประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทั่วไปและนักท่องเที่ยวได้รู้จักและทราบถึงประวัติความเป็นมาของตลาดเก่าคลองสวน 100 ปี พร้อมทั้งส่งเสริมการสร้างรายได้ให้กับท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลเทพราช

โรงเจเฟ่งอังตัว ตั้งอยู่เลขที่ 113 หมู่ 6 ตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ก่อสร้างขึ้นเพื่อประกอบพิธีทางศาสนาของชาวจีน สันนิษฐานว่าก่อสร้างขึ้นครั้งแรกจนถึงปัจจุบันอายุมากกว่า 100 ปี โดยท่านขุนพิทักษ์ วุฒาพิทักษ์ บริจาคที่ดินครั้งแรก และคุณป้าสมจิตร วุฒาพิทักษ์ บริจาคที่ดินเพิ่มเติมให้อีกในบริเวณติดกัน ก่อสร้างครั้งแรกเป็นอาคารไม้หลังคามุงจาก หันหน้าไปทางทิศเหนือ หลังจากนั้นมีการก่อสร้างบูรณะซ่อมแซม เปลี่ยนหลังคาเป็นสังกะสี และยกพื้นสูงประมาณ 1 เมตร โดยหันหน้าไปทางทิศตะวันตก เข้าหาคลองพระยานาคราช ต่อมาจึงก่อสร้างเป็นอาคาร คสล. หลังคาเป็นกระเบื้องจนถึงปัจจุบัน

สิ่งที่น่าสนใจในโรงเจเฟ่งอังตัว ได้แก่

- ภาพเขียน สุกโจ้ เก่าแก่ 3 ภาพ อายุมากกว่า 100 ปี ซึ่งเขียนขึ้นพร้อมกับการก่อสร้างโรงเจ
- ภาพไม้แกะสลัก รูปมังกร รูปกิเลน 3 ภาพ อายุมากกว่า 71 ปี
- ภาพโรงเจเก่า อายุประมาณ 90 ปี
- ป้ายรายชื่อผู้บริจาคเงินสร้างโรงเจเขียนโดยหมึกจีน อายุประมาณ 84 ปี

ภาพที่ 2 โรงเจเฟ่งอังตัว

วัดคลองสวน ตั้งอยู่บนฝั่งเหนือของคลองประเวศบุรีรมย์ และตั้งอยู่เลขที่ 71 หมู่ 4 ในเขตตำบลเกาะไร่ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา เดิมมีเนื้อที่ 9 ไร่ ปัจจุบันเจ้าอาวาสร่วมกับประชาชนจัดซื้อเพิ่มเติมอีก 2 งาน

วัดคลองสวนเริ่มสร้างขึ้นเมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2430 โดยมีนายจ้อย และนางจันทร์ ถนอมทรัพย์ เป็นผู้บริจาคที่ดินและจัดสร้างโบสถ์ ศาลา กุฏิสงฆ์ พร้อมทั้งนิมนต์พระสงฆ์มาอยู่จำพรรษาที่วัดนี้ ต่อมาได้มีผู้ศรัทธาในพระพุทธศาสนาละทุนทรัพย์จัดสร้างอุโบสถ ศาลา กุฏิสงฆ์ และอื่น ๆ เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ มาจนถึงปัจจุบัน โดยมีพระอาจารย์บรรเจิด สดวาใจ เป็นเจ้าอาวาสในขณะนี้

สิ่งที่น่าสนใจในวัดคลองสวน

- หอพระ ซึ่งประดิษฐานรูปเหมือนและอัฐิพระครูพิบูลธรรมจันทร์ (หลวงพ่อแกร) ซึ่งเป็นเจ้าอาวาส องค์ที่ 5
- ถังน้ำฝนเก่าแก่ จัดถวายโดยโยมชื่อสมจิตร วุฒิพิทักษ์ เมื่อ พ.ศ. 2471

ภาพที่ 3 วัดคลองสวน

วัดเทพราชปวราราม ตั้งอยู่เลขที่ 59 หมู่ 2 ตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา สร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2424 โดย “แขวงกลั่น” (ชื่อยศและตำแหน่งในขณะนั้น) กำนันตำบลเทพราชซึ่งเป็นต้นตระกูลกลั่นเจริญในปัจจุบัน และแขวงเปลื้อง วัฒนพัฒน์ กำนันคนต่อมา ได้ร่วมกันบริจาคที่ดินสร้างวัดเทพราชปวราราม โดยเดินทางไปตัดไม้จากอำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี เพื่อมาสร้างอุโบสถ ศาลา กุฏิต่าง ๆ และได้นิมนต์พระอาจารย์อนุเทศ จากวัดบางปรังโชติการามมาเป็นเจ้าอาวาส องค์แรก

ต่อมาเมื่อวันที่ 21 ธันวาคม 2451 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ 5 ได้เสด็จประพาสทางเรือมายังวัดเทพราช และได้พระราชทานถวาย บาตร ตาลปัตร เรือพาย เขียนหมาก กระโถน ให้แก่พระที่จำพรรษาที่วัดนี้ด้วย ปัจจุบันสิ่งของพระราชทานดังกล่าวนี้ สามารถดูได้ที่วัดเทพราชแห่งนี้ วัดเทพราชได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อปี พ.ศ. 2481 ปัจจุบันมีพระครูสุเทพประภาธร (พงษ์ศักดิ์ อาภาธโร) เป็นเจ้าอาวาส

สิ่งที่น่าสนใจในวัดเทพราช

- สิ่งของพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ภาพเขียนจิตรกรรมฝาผนังเกี่ยวกับภาพพุทธประวัติในพระอุโบสถ
- พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดเทพราช
- พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภาพที่ 4 วัดเทพราชปวราราม

พิพิธภัณฑสถานบ้านวัดเทพราช

พิพิธภัณฑสถานบ้านวัดเทพราชเกิดขึ้นจากดำริของท่านพระครูสุเทพสันติคุณ (หลวงพ่อ ประเทือง สอนจิตโต) เจ้าอาวาสวัดเทพราช ที่เล็งเห็นถึงคุณค่า และความงดงามในอดีตของชาว เทพรราช ซึ่งประกอบไปด้วย ประเพณี วัฒนธรรม รวมถึงภูมิปัญญาต่าง ๆ ที่ถูกถ่ายทอดผ่านประติมากรรม และ ศิลปวัตถุต่าง ๆ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะนำมารวบรวมเก็บรักษาไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาต่อไป โดยใน เบื้องต้นหลวงพ่อประเทืองได้ริเริ่มที่จะสร้างเป็นเพียงโรงเก็บเรือ แต่ยังมีทันได้ลงมือหลวงพ่อก็เกิดอาพาธ และมรณภาพลงใน พ.ศ.2546

ต่อมาท่านพระครูสุเทพประภาธร (พงษ์ศักดิ์ อภาธรโร) เจ้าอาวาสวัดเทพราชองค์ปัจจุบัน ได้สืบทอดเจตนารมณ์ ในการสร้างพิพิธภัณฑสถานบ้านต่อจากหลวงพ่อประเทือง ได้จัดตั้งกองทุนโดยอาศัย การทอดกฐิน ทอดผ้าป่าสามัคคี ร่วมกับคณะกรรมการวัดเทพราช โดยมีกำนันมาโนช ชูทับทิม เป็น ประธานและก่อสร้างพิพิธภัณฑสถานบ้านโดยใช้กองทุนในการสร้างครั้งแรกจำนวนหนึ่งล้านบาทเศษ และ ได้รับบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธา ซึ่งได้ก่อสร้างพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดเทพราช บริเวณที่ดินของวัดที่เป็นที่ รกร้างว่างเปล่า จำนวน 1 ไร่เศษ บริเวณติดต่อกับศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก วัดเทพราช ได้เริ่มลงมือก่อสร้าง ในวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2550 โดยก่อสร้างเป็นอาคารไม้ทรงไทย หมู่ 9 ใต้ถุนสูง ซึ่งใช้ช่างฝีมือ จากอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง แต่ในระหว่างก่อสร้างช่างฝีมือจากอำเภอวิเศษชัยชาญ ขาดสภาพคล่อง ทางการเงิน จึงทำให้การก่อสร้างหยุดชะงัก เป็นเวลา 2 ปี หลังจากนั้นได้ช่างฝีมือ ชาวบ้าน ในท้องถิ่นตำบลเทพราชมาดำเนินการก่อสร้างต่อเติม โดยมีท่านพระครูสุเทพประภาธร (พงษ์ศักดิ์ อภาธรโร) เจ้าอาวาสวัดเทพราชองค์ปัจจุบันเป็นช่างใหญ่ ควบคุมดูแลการก่อสร้างจนแล้วเสร็จ ซึ่งระยะเวลาในการก่อสร้าง ใช้เวลาก่อสร้าง 5 ปี (2550-2555) จนแล้วเสร็จ ในพ.ศ.2556 ซึ่งใช้ งบประมาณในการก่อสร้างประมาณ 11 ล้านบาท

โดยมีห้องแสดงโบราณวัตถุ 3 ห้องเล็ก คือ ห้องด้านทิศตะวันออก จัดแสดงโบราณวัตถุ จำพวก ถ้วยลายคราม นาฬิกาโบราณ เป็นต้น ห้องทางทิศเหนือ จัดแสดงวัตถุโบราณที่เกี่ยวข้องกับ ศาสนา อาทิ พระพุทธรูปโบราณ เป็นต้น และห้องด้านทิศตะวันตก จัดแสดงวัตถุโบราณ จำพวกที่เกี่ยวข้องกับ เครื่องครัว และอุปกรณ์เครื่องมือช่าง

ในส่วนใต้ถุนของพิพิธภัณฑียกพื้นสูง ให้สำหรับจัดแสดงอุปกรณ์การเกษตร เช่น สี่ฝัด ระเบิด วนิดน้ำ และเรือประเภทต่าง ๆ เป็นต้น สำหรับวัตถุโบราณที่นำมาจัดแสดงในพิพิธภัณฑียกพื้นบ้านวัดเทพราช นี้ ส่วนหนึ่งเป็นสมบัติของวัด และอีกส่วนหนึ่งเป็นของชาวบ้านนำมาถวาย และได้ทำพิธีเปิดอาคารพิพิธภัณฑียกพื้นบ้าน เมื่อวันที่ 12 เมษายน พ.ศ.2556 ความน่าสนใจของเรือนดังกล่าวนี้อยู่ที่การจัดวางตำแหน่งของเรือนอย่างสมดุล ดูสงบนิ่งตามแบบอย่างเรือนไทยโบราณ ซึ่งประกอบด้วยเรือนกลาง เรือนขวาง หอกลาง และหอนั่ง นอกจากนี้พิพิธภัณฑียกพื้นบ้านวัดเทพราช ได้ใช้เทคนิคการประกอบเรือนแบบโบราณ ที่เน้นการประกอบไม้ ด้วยการใช้ลิ่มและเดือยแทนการใช้ตะปู

บนพิพิธภัณฑียกพื้นประกอบด้วยเรือนใหญ่ 3 หลัง ซึ่งจัดแสดงศิลปวัตถุที่จำแนกเป็นหมวดหมู่ดังนี้

เรือนด้านทิศเหนือ (เรือนรับโชค)

จัดแสดงศิลปวัตถุที่เกี่ยวข้องในพระพุทธศาสนา ซึ่งประกอบด้วย พระพุทธโสธรจำลอง พระพุทธรูปหยกจากวัดธรรมมงคล พระพุทธรูปโบราณสมัยต่าง ๆ เครื่องสังเค็ดที่ได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ.2452 และหิ้งตั้งพระชาสิงห์ประดับจิตรกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ 3 รวมถึงเครื่องดนตรีไทยโบราณจากคณะดนตรีไทยที่มีอายุเก่าแก่กว่า 100 ปี ในตำบลเทพราช

ภาพที่ 5 เรือนด้านทิศเหนือ (เรือนรับโชค)

เรือนด้านทิศตะวันออก (เรือนเงินเรือนทอง)

จัดแสดงศิลปวัตถุที่มีค่า ซึ่งเป็นของใช้ของพระเถระผู้ใหญ่วัดเทพราชในสมัยก่อน ๆ ประกอบด้วยเครื่องเคลือบ เครื่องลายคราม นาฬิกาโบราณ รวมถึงตะเกียงโบราณรูปแบบต่าง ๆ

ภาพที่ 6 เรือนด้านทิศตะวันออก (เรือนเงินเรือนทอง)

เรือนด้านทิศตะวันตก (เรือนทรัพย์)

จัดแสดงเครื่องมือเครื่องใช้ของผู้คนในอดีต จำพวกสิ่งของเครื่องใช้ในครัว หม้อ ไห รูปแบบต่าง ๆ และอุปกรณ์ช่างไม้โบราณ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามนอกเหนือจากห้องจัดแสดงศิลปวัตถุทั้ง 3 ห้อง ทางวัดได้นำเครื่องมือการเกษตรในอดีตที่ได้รับบริจาคจากชาวบ้านในท้องถิ่นมาจัดแสดงในส่วนใต้ถุนเรือนไทย และ ภูมิทัศน์รอบเรือนไทย เช่น เรือรูปแบบต่าง ๆ เกวียน กังหันวิดน้ำ และสืฝัด เป็นต้น

ดังนั้น จะเห็นว่าพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดเทพราช ประกอบไปด้วยบทบาทที่สำคัญต่อสังคมหลายประการด้วยกัน เช่น เป็นแหล่งข้อมูลทางความรู้ที่เชื่อมโยงภูมิปัญญาของผู้คนในอดีตสู่ปัจจุบัน รวมถึงเป็นแหล่งเก็บรวบรวมศิลปวัตถุ และประติมากรรม ของบรรพบุรุษในอดีตที่นับวันเริ่มสูญหายไปตามกาลเวลา

ภาพที่ 7 เรือนด้านทิศตะวันตก (เรือนทรัพย์)

มัสยิดอัลวาตอนียะห์ ตั้งอยู่เลขที่ 17 หมู่ 1 ตำบลเกาะไร่ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา บนเนื้อที่ 20 ไร่ 1 งาน 50 ตารางวา โดยอิหม่าม ฮัสซัน ยะโกปี เป็นผู้รวบรวมเงินบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธาเป็นเงินจำนวน 1,200 บาท สร้างขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2394 โดยอาคารมัสยิดหลังแรก เป็นอาคารไม้ทรงไทย หลังคาจั่ว ต่อมามีการบูรณะซ่อมแซม เปลี่ยนเป็นหลังคาทรงปั้นหย่า อาคาร คสล. หลังปัจจุบันสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2509 สันนิษฐานว่าจะมีการประกอบพิธีทางศาสนามาแล้วมากกว่า 150 ปี ปัจจุบันมีการสอนศาสนาทุกวัน ยกเว้นวันศุกร์และวันอาทิตย์ ในเวลาประมาณ 15.30 – 17.00 น.

ภาพที่ 8 มัสยิดอัลวาตอนียะห์

- อุตสาหกรรม

ในเขตเทศบาลตำบลเทพราช ไม่มีอุตสาหกรรมในพื้นที่

- แรงงาน

จากการสำรวจข้อมูลพื้นฐานพบว่า ประชากรที่มีอายุ 15-60 ปี อยู่ในกำลังแรงงาน แต่ค่าแรงในพื้นที่ต่ำโดยเฉพาะแรงงานด้านการเกษตร ประชากรอายุระหว่าง 25-50 ปี บางส่วนไปรับจ้างทำงานนอกพื้นที่รวมทั้งแรงงานที่ไปทำงานต่างประเทศ ปัญหาที่พบคือ ประชากรต้องไปทำงานนอกพื้นที่ในเมืองที่มีโรงงานอุตสาหกรรม บริษัท ห้างร้านใหญ่ ๆ เพราะในพื้นที่ไม่มีโรงงานอุตสาหกรรมที่มีการจ้างแรงงานจำนวนมาก เพราะพื้นที่ส่วนมากเป็นที่อยู่อาศัย และจ้างแรงงานต่างด้าวมาทำงานแทนประชากรในพื้นที่ เนื่องจากค่าแรงงานต่ำ ซึ่งปัญหานี้ยังไม่สามารถแก้ไขได้

ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม มีดังนี้ (สำนักงานเทศบาลตำบลเทพราช, 2561, หน้า 9)

- การนับถือศาสนา

ประชาชนในพื้นที่ประมาณ 80% นับถือศาสนาพุทธ มีวัดในพระพุทธศาสนาที่อยู่ในเขตเทศบาลตำบลเทพราช จำนวน 2 แห่ง คือ

- 1) วัดเทพราช ตั้งอยู่บริเวณหมู่ที่ 2 ตำบลเทพราช
- 2) วัดคลองสวน ตั้งอยู่บริเวณหมู่ที่ 4 ตำบลเกาะไร่

ส่วนอีก 20% นับถือศาสนาอิสลาม ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามมีอยู่ในพื้นที่ของตำบลเกาะไร่ และมีมัสยิด 2 แห่ง คือ

- 1) มัสยิดอัลวาตอนียะห์ ตั้งอยู่บริเวณหมู่ที่ 1 ตำบลเกาะไร่
- 2) มัสยิดดาร์ลุลาบดิน ตั้งอยู่บริเวณหมู่ที่ 2 ตำบลเกาะไร่

- ประเพณีและงานประจำปี

ช่วงเดือนเมษายน	ประเพณีสงกรานต์ผู้สูงอายุ งานประจำปีวัดเทพราช
ช่วงเดือนพฤษภาคม	ประเพณีทำบุญกลางทุ่ง
ช่วงเดือนกรกฎาคม	ประเพณีเมาลิต์ แห่งเทียนพรรษา
ช่วงเดือนพฤศจิกายน	ประเพณีแข่งเรือพาย ลอยกระทง

- ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภาษาถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประชาชนในเขตเทศบาลมีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ วิธีการทำขนมหวานไทย การทำอาหาร ทางเกษตรกรรม ด้านสมุนไพรพื้นบ้าน ดนตรีไทย ภูมิปัญญาทัศนศิลป์ เป็นต้น

ภาษาถิ่น ส่วนมากร้อยละ 95% พูดภาษาไทย

นอกจากตำบลเทพราชจะตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเทพราชแล้ว ยังตั้งอยู่ในเขตขององค์การบริหารส่วนตำบลเทพราช ซึ่งมีข้อมูลดังนี้ (องค์การบริหารส่วนตำบลเทพราช, 2561, หน้า 1-10)

1. สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐาน

1.1 ที่ตั้งของหมู่บ้านหรือตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบลเทพราช ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอำเภอบ้านโพธิ์ ห่างจากอำเภอบ้านโพธิ์ประมาณ 15 กิโลเมตร มีเส้นทางติดต่อกับอำเภोजำนวน 2 เส้นทาง การคมนาคมสะดวก เนื้อที่ จำนวน 10,541 ไร่ หรือ 16.87 ตารางกิโลเมตร พื้นที่การเกษตรองค์การบริหารส่วนตำบลเทพราช จำนวน 8,200 ไร่ หรือ 13.12 ตารางกิโลเมตร

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ตำบลบางกะไห อำเภอมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ตำบลพิมพาและตำบลหนองจอก อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ตำบลคลองประเวศ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ตำบลคลองสวน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ

1.2 ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพโดยทั่วไป พื้นที่เป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง

1.3 ลักษณะภูมิประเทศ

มี 3 ได้แก่ ฤดูร้อน ฤดูฝน ฤดูหนาว

1.4 ลักษณะของดิน

ลักษณะของดินในพื้นที่เป็นดินร่วน ดินเหนียว พื้นที่ราบลุ่มเหมาะแก่ทำเกษตรกรรม

1.5 ลักษณะของแหล่งน้ำ

มีแหล่งน้ำ คูคลอง ไหลผ่านหมู่บ้านทุกหมู่

2. ด้านการเมืองการปกครอง

2.1 เขตการปกครอง

ตำบลเทพราชประกอบด้วยจำนวนหมู่บ้าน 6 หมู่บ้าน ได้แก่

หมู่ที่ 1 บ้านปากคลองขุนพิทักษ์

หมู่ที่ 2 บ้านปากลัดยายมุด

หมู่ที่ 3 บ้านคลองแขวงกลั่น

หมู่ที่ 4 บ้านปากคลองแขวงกลั่น

หมู่ที่ 5 บ้านปากคลองพระยาสมุทร

หมู่ที่ 6 บ้านตลาดคลองสวน

2.2 การเลือกตั้ง

องค์การบริหารส่วนตำบลเทพราชได้รับการยกฐานะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลและมีฐานะเป็นนิติบุคคลและเป็นราชการบริหารส่วนท้องถิ่น ตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม 2539 โดยมี นายมานิช ชูทับทิม กำนันตำบลเทพราช เป็นประธานกรรมการบริหาร (โดยตำแหน่ง) ต่อมา นายวิวัฒน์ คงเจริญ ดำรงตำแหน่ง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเทพราช พ.ศ. 2544 – 2547 และนาย อานนท์ ชูทับทิม ดำรงตำแหน่ง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเทพราช พ.ศ. 2548 จนถึงปัจจุบัน (องค์การบริหารส่วนตำบลเทพราช, 2561, หน้า 1-2)

3. ประชากร

3.1 ข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนประชากร

ประชากรในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลเทพราช มีประชากรตามสถิติทะเบียนราษฎร จำนวนประชากรทั้งหมด 2,794 คน แบ่งเป็นชาย จำนวน 1,349 คน หญิง 1,445 คน มีจำนวนครัวเรือน 852 ครัวเรือน มีความหนาแน่นของประชากรโดยเฉลี่ย 166 คน/ตารางกิโลเมตร (ข้อมูล ณ เดือน กันยายน 2559)

หมู่ที่	หมู่บ้าน	ประชากร		รวม (คน)	ครัวเรือน
		ชาย (คน)	หญิง (คน)		
1	บ้านปากคลองขุนพิทักษ์	149	184	333	87
2	บ้านปากลัดยายมุด	277	324	601	188
3	บ้านคลองแขวงกลั่น	413	463	876	221
4	บ้านปากคลองแขวงกลั่น	291	90	181	76
5	บ้านปากคลองพระยาสมุทร	351	313	664	155
6	บ้านตลาดคลองสวน	66	74	140	124

4. สภาพทางสังคม

4.1 การศึกษา

4.1.1 โรงเรียนประถมศึกษา จำนวน 1 แห่ง

โรงเรียนวัดกลางราษฎร์บำรุง สถานที่ตั้ง หมู่ที่ 3 ตำบลเทพราช เป็นสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เปิดสอนในระดับชั้น อนุบาล – ประถมศึกษาปีที่ 6

4.1.2 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กก่อนวัยเรียน จำนวน 1 แห่ง

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลเทพราช สถานที่ตั้ง หมู่ที่ 3 ตำบลเทพราช เป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจัดตั้งโดยองค์การบริหารส่วนตำบลเทพราช เปิดสอนเด็กก่อนวัยเรียน 2 – 4 ขวบ

4.1.3 ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน จำนวน 2 แห่ง

5. ระบบเศรษฐกิจ

5.1 การบริการ

หน่วยธุรกิจในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลเทพราช ได้แก่

1) ธนาคาร	จำนวน 1 แห่ง	(ธนาคารกสิกรไทย)
2) ปั้มน้ำมัน	จำนวน 1 แห่ง	(ปั้มเชลล์ หมู่ 5)

5.2 การท่องเที่ยว

-

5.3 อุตสาหกรรม

ในเขต องค์การบริหารส่วนตำบลเทพราช มีโรงงานอุตสาหกรรม จำนวน 8 แห่ง ดังนี้

1) บริษัท เอ็ม พี อี อินซูเลชั่น จำกัด	หมู่ที่ 1	ตำบลเทพราช
2) บริษัท ฟีดเทคโนโลยีส์ จำกัด	หมู่ที่ 1	ตำบลเทพราช
3) บริษัท 4415 อินเตอร์กรุ๊ป จำกัด	หมู่ที่ 2	ตำบลเทพราช
4) บริษัท เอส เอส โซซิเอทคอนสตรัคชั่น จำกัด	หมู่ที่ 2	ตำบลเทพราช
5) บริษัท โฮฟ ดี เค จำกัด	หมู่ที่ 3	ตำบลเทพราช
6) บริษัท ไอ เอ็ม จี ไทยแลนด์ จำกัด	หมู่ที่ 3	ตำบลเทพราช
7) บริษัท คาร์โก้เคมีเคิล จำกัด	หมู่ที่ 4	ตำบลเทพราช
8) ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยพัฒนาฟู้ดส์	หมู่ที่ 5	ตำบลเทพราช

6. ข้อมูลด้านการเกษตร

ประชากรในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลเทพราช ส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 80 ประกอบอาชีพทำการเกษตรกรรม ได้แก่ ทำนา เลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ ฯลฯ

7. ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม

การนับถือศาสนา ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ โดยมีข้อมูลศาสนสถาน ดังนี้

1) วัด มีจำนวน 1 วัด ได้แก่
- วัดกลางราษฎร์บำรุง หมู่ที่ 3 ตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

ภูมิปัญญาด้านอาหาร

2. ภูมิปัญญาด้านอาหาร

ตำบลเทพราช ได้มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นสามารถแบ่งได้ดังนี้

2.1 แกงบอน

แกงบอน เป็นอาหารท้องถิ่นของตำบลเทพราช มีกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา ดังนี้ (อารียา บุญทวี, 2562, หน้า 43-46)

กระบวนการทำแกงบอน

“บอน” เป็นไม้ที่ขึ้นอยู่ตามธรรมชาติ พบเห็นได้ทั่ว ๆ ทุกภาคของประเทศไทย มักขึ้นเองตามทีละกอบนดินโคลน หรือบริเวณที่มีน้ำขังตื้น ๆ

“บอน” มีชื่อท้องถิ่นอื่น ๆ ว่า ต้น (เชียงใหม่) บอนหอม (ภาคเหนือ) บอนจืด (ภาคอีสาน) บอนเขียว บอนจินดำ (ภาคกลาง) บอนท่า บอนน้ำ (ภาคใต้) เป็นต้น สามารถนำมาทำเป็นอาหารได้แต่ต้องอาศัยความชำนาญในการปรุง เพราะยางของบอนมีฤทธิ์ทำให้คันได้ (เมคไทย, 2562, ออนไลน์) สำหรับคุณค่าทางโภชนาการของตัวบอนแม้จะมีไม่สูงมาก แต่ก็ช่วยให้ปริมาณของใยอาหาร และเบต้าแคโรทีน ใยอาหารมีประโยชน์ในการช่วยดักจับสารพิษในลำไส้ใหญ่ได้ และช่วยทำให้ระบบขับถ่ายดี (มหาวิทยาลัยมหิดล, 2562, ออนไลน์) มีคุณค่าต่อสุขภาพ

วิธีการทำแกงบอน

1. การเก็บบอนจะทำในช่วงเกี่ยวข้าว โดยพิจารณาความอวบของบอน นำต้นบอนปอกเปลือกให้หมด ตัดเป็นท่อนยาวประมาณ 3 นิ้ว แล้วล้างน้ำจำนวน 3 ครั้ง

2. นำมาใส่หม้อ พอน้ำเริ่มเดือดแล้วใส่เกลือ 2 ช้อนชา โดยเอาก้านบอนที่ล้างสะอาดแล้วใส่ลงไป ปิดภาชนะให้สนิท รอจนน้ำเดือดพอประมาณ ใช้เวลาประมาณ 10-15 นาที โดยสังเกตก้านบอนจะนิ่มเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาล

3. การทำน้ำพริกแกงบอน ประกอบด้วย

1) กระชาย 2) ผิวมะกรูด 3) พริกแห้ง 4) หัวหอม 5) ตะไคร้ 6) ข่า

เอาทุกอย่างมารวมกันและตำให้ละเอียด ใส่เกลือไปเล็กน้อยระหว่างโขลกน้ำพริก พอต้มละเอียดก็นำน้ำพริกแกงละลายน้ำ และใส่น้ำต้มสุกให้เดือด

4. นำก้านบอนที่ต้มสุกแล้ว โดยกรองให้สะเด็ดน้ำ ใส่น้ำต้มลงไป หลังจากนั้นใส่เครื่องปรุงประกอบด้วย

4.1 ใบมะกรูด (ใส่เพื่อให้เกิดความหอม และน้ำมันหอมระเหยจากใบมะกรูด ผู้ที่จะทำเครื่องปรุงนำใบมะกรูดมาขยี้และฉีกออกเป็นชิ้นเล็ก ๆ)

4.2 ใส่มะขามเปียก ใส่เกลือพอประมาณ และใส่น้ำตาลปีบ ชิมพอให้มีรสชาติเปรี้ยว อมหวาน (ควรใช้น้ำตาลปีบ เนื่องจากมีความเป็นธรรมชาติมากกว่าน้ำตาลทราย)

5. ใส่ปลานิล หรือ ปลาช่อนที่ต้มสุกแล้ว (ไม่นิยมใส่ปลาดุก เนื่องจากมีความคาวสูง) หรืออาจเป็นปลาพื้นบ้านที่หาได้ตามธรรมชาติ โดยแกะเนื้อปลาเป็นชิ้นเล็ก ๆ เนื่องจากปลาเป็นอาหารที่มีโปรตีนสูง

6. เกลือ (เนื่องจากเกลือมีสรรพคุณในการถนอมอาหาร และยับยั้งแบคทีเรียที่ทำให้อาหารอยู่ได้นาน) ไม่ใส่น้ำปลา (เนื่องจากน้ำปลาเป็นการหมัก ทำให้อาหารบูดง่าย)

กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

การถ่ายทอดภูมิปัญญา ผู้ใหญ่ทวีศักดิ์ น้อยเจริญ ได้รับการถ่ายทอดการทำแกงบอน จากคุณแม่ แกงบอนจะทำในช่วงเข้าพรรษา และออกพรรษา เนื่องจากบอนมีความสมบูรณ์เป็นช่วงที่น้ำหลาก โดยลูกหลานจะนำแกงบอนไปทำบุญ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ล่วงลับไปแล้ว ในตำบลเทพราช ผู้สูงอายุ นิยมรับประทานแกงบอนเป็นอาหารทานเล่น เนื่องจากแกงบอนมีใยอาหารสูงทานง่ายและมีพืชสมุนไพรบางตัวที่ช่วยขับลม ดีต่อสุขภาพ จุดเด่นของแกงบอน คือ มีรสชาติดั้งเดิมโดยใช้ภูมิปัญญาผสมผสาน

ทั้งนี้ ผู้ใหญ่ทวีศักดิ์ น้อยเจริญ ได้ทำแกงบอนจำหน่ายที่ตลาดนัดในตำบลเทพราช รวมทั้งทางตำบลเทพราชได้ทำแกงบอน นำนมข้าวยาคุ และปลาแนม มอบให้กับพลเอกดาวพงษ์ รัตนสุวรรณ องคมนตรี และคณะ ในคราวที่มาตรวจติดตามความก้าวหน้าการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครศรีธรรม เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2561 ณ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดเทพราช

ภาพที่ 9 การสัมภาษณ์ วิธีการทำแกงบอนและถ่ายทอดความรู้สู่เยาวชน

2.2 ปลาแนม

นอกจากแกงบอนแล้ว ยังมีปลาแนมเป็นอาหารท้องถิ่นของตำบลเทพราช มีการถ่ายทอดภูมิปัญญา ดังนี้ (อารียา บุญทวี, 2562, หน้า 55-56)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น อาหารพื้นบ้าน “ปลาแนม”

ตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ได้มีภูมิปัญญาท้องถิ่น อาหารพื้นบ้าน “ปลาแนม” มีการทำตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 ผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ป้าอรุณ วันทอง และอาจารย์ขวัญชัย รักษาพันธ์ ปราชญ์เกษตรของแผ่นดิน โดยป้าอรุณ ได้วิธีการทำปลาแนมมาจากแม่พื้น การทำปลาแนมมีวิธีการทำดังนี้

1. มะพร้าวทึนทึกขูดและนำไปคั่ว	จำนวน	2.5	กิโลกรัม
2. ข้าวคั่ว เมื่อคั่วเสร็จแล้วให้นำไปม่	จำนวน	2	กิโลกรัม
3. หนั้หมูต้ม	จำนวน	2	กิโลกรัม

4. ถั่วลิสงคั่ว	จำนวน	1	กิโลกรัม
5. กุ้งแห้งตำ	จำนวน	2	ขีด
6. กระเทียมดอง	จำนวน	1	กิโลกรัม
7. หัวหอมแดง	จำนวน	1	กิโลกรัม
8. มะนาว	จำนวน	30	ลูก
9. น้ำส้มสายชู			
10. น้ำตาลทราย	จำนวน	2	กิโลกรัม
11. พริกชี้หนู			
12. ผักกาดหอม			
13. เกลือ	จำนวน	1	ช้อน

โดยในสมัยก่อนใช้ปลาช่อนทุบหัวต้มแล้วย่าง และใช้ใบทองหลาง รับประทานคู่กับปลาแนม ปัจจุบันใช้กุ้งแห้งแทนปลาช่อน และใช้ผักกาดหอมแทนใบทองหลาง

วิธีการทำ

นำมะพร้าวคั่วมาคลุกกับหนังหมูและทิ้งไว้ครึ่งชั่วโมง นำส่วนผสมที่ได้กล่าวไว้มาปรุงให้เข้ากัน ปัจจุบันการทำปลาแนม มีมาทำขายในตลาดทุกวันพระ โดยขายกล่องละ 30 บาท (อรุณ วันทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ในวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2558)

กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ป่าอรุณ วันทอง ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทำ “ปลาแนม” จากคุณแม่ โดยถ่ายทอดทางตรง และปัจจุบัน ป่าอรุณ วันทอง ได้รับเชิญจากศูนย์ศิลปะ วัฒนธรรมและท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์ โรงเรียนเป็นผู้สอนการทำปลาแนมให้กับนักศึกษา นักเรียน ประชาชน โดยจะทำปลาแนมจำหน่ายทุกวันพระ และวันสำคัญทางศาสนา เมื่อวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2558 ที่ผ่านมาน พิพิธภัณฑสถานบ้านวัดเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ศูนย์ศิลปะ วัฒนธรรมและท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์ ร่วมกับสภาวัฒนธรรมตำบลเทพราช และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดฉะเชิงเทรา ได้จัดโครงการลานวัฒนธรรมเพื่อเยาวชนและครอบครัว สู่การสร้างวัฒนธรรมที่เข้มแข็งในชุมชน โดยให้นักเรียน ครู อาจารย์ ได้มาเรียนรู้การทำปลาแนมจากปราชญ์ชาวบ้าน

ภาพที่ 10 กิจกรรมโครงการลานวัฒนธรรมเพื่อเยาวชนและครอบครัวสู่การสร้างวัฒนธรรมที่เข้มแข็งในชุมชน
 ฐานการเรียนรู้อาหารพื้นบ้าน “ปลาแนม”
 ในวันที่ 28 มกราคม พ.ศ.2558
 ณ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร

3. ภูมิปัญญาด้านสมุนไพรจากปราชญ์ชาวบ้าน

ภาพที่ 11 นายขวัญชัย รักษาพันธ์ ปราชญ์เกษตรของแผ่นดิน

3.1 ยาสมุนไพร

ตำบลเทพราช ได้มีปราชญ์ชาวบ้านที่มีความเชี่ยวชาญด้านสมุนไพร ดังนี้ (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดฉะเชิงเทรา และศูนย์ศิลปะ วัฒนธรรมและท้องถิ่น, 2561, หน้า 7-9)

คุณลุงขวัญชัย รักษาพันธ์ ปราชญ์เกษตรของแผ่นดิน เป็นผู้ทรงภูมิปัญญาด้านสมุนไพร โดยเริ่มทำสมุนไพรในปี 2521 โดยมีการครอบครูและได้รับความรู้จากการทำสมุนไพร จากพระครูปลัดรณชัย เตชะปัญโญ (หลวงพ่อช้าง เจ้าอาวาสวัดจุ๊กเจมอ ตำบลคลองจุ๊กเจมอ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา) และตำราแพทย์แผนไทย ในปีพ.ศ. 2545 ได้เป็นประธานชมรมการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรฉะเชิงเทรา ซึ่งทุกปีจะจัดไหว้ครู โดยเริ่มในปี 2545 ในวันพฤหัสบดีสัปดาห์ที่ 2 ของเดือนธันวาคม ปัจจุบันได้จัดพิธีไหว้ครูมาแล้ว จำนวน 16 ครั้ง สมุนไพรในตำบลเทพราช มีจำนวน 20 ชนิดที่ใช้รักษา มีดังนี้ (สัมภาษณ์ คุณขวัญชัย รักษาพันธ์ วันที่ 6 มิถุนายน 2561 ณ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดเทพราช)

1. ชุมเห็ดเทศ สรรพคุณ แก้ปวดเมื่อย แก้ภูมิแพ้ ฝีหนอง
2. ชุมเห็ดไทย สรรพคุณ บำรุงสายตา ทำให้อายุยืน ช่วยระบายท้อง บำรุงหัวใจ แก้ภูมิแพ้ ลดความดันโลหิต รักษาโรคผิวหนัง
3. ขลุ่ สรรพคุณ เป็นสมุนไพรอายุวัฒนะ ลดเบาหวาน ลดความดัน ลดน้ำหนัก ลดการบวมน้ำ แก้กษัย ขับปัสสาวะ ขับนิ่ว แก้ไข้ ขับเหงื่อ แก่ริดสีดวงทวาร
4. ฟ้าทะลายโจร สรรพคุณ เป็นยาชมช่วยให้เจริญอาหาร ป้องกันแก้อาการหวัดคัดจมูก แก้ไข้ทั่ว ๆ ไป
5. มะขามป้อม สรรพคุณ บรรเทาหวัด แก้ไอ และละลายเสมหะ
6. ครอบจักรวาล สรรพคุณ บำรุงโลหิต ขับลม ช่วยย่อยและเจริญอาหาร แก่โรคลม บำรุงธาตุ แก้ไอ บำรุงกำลัง แก้เบาหวาน แก้ปัสสาวะอักเสบ แก้ปวดฟัน แก้เหงือกอักเสบ
7. ไพล สรรพคุณ ช่วยย่อยอาหาร

8. กาฬามะม่วง สรรพคุณ ขับฟอกโลหิต ลดความดันโลหิตสูง ต้น, ใบ แก้ความดันโลหิตสูง ขับระดูขาว แก้ลม ประสาทมันงในสมอง
9. เหงือกปลาหมอ สรรพคุณ เป็นยาอายุวัฒนะ แก้ปวดศีรษะ ช่วยถอนพิษ แก้ลมพิษ รักษาแผลอักเสบ แก้โรคผิวหนัง แก้ไข้
10. ปัญจขันธ์ สรรพคุณ ต้านอนุมูลอิสระ ลดระดับไขมันในเลือด ลดความดัน บำรุงร่างกาย
11. ทองพันชั่ง สรรพคุณ ราก รักษาโรคผิวหนัง แก้ผื่นคันเรื้อรัง แก้กลากเกลื้อน ต้น บำรุงร่างกาย ใบ ช่วยดับพิษไข้ แก้ผื่นคัน ลดอาการผม่ว่ง ทำให้ผมดกดำ ทั้งต้น รักษาโรคผิวหนัง แก้กลากเกลื้อน แก้ผดผื่นคัน
12. ใบมะยม สรรพคุณ แก้เบาหวาน ลดความดันโลหิต ช่วยบำรุงประสาท แก้ไข้ มีวิตามินซีสูง
13. ใบมะคำไก่ สรรพคุณ รักษาเส้น “ยาพระอังคพระเส้น” แก้อาการปวดเมื่อย เคล็ดขัดยอก
14. ขมิ้นชัน สรรพคุณ บำรุงสมอง แก้โรคกระเพาะ สมอเลื่อม
15. ยาดรฬลา สรรพคุณ ต้านหวัด ต้านไวรัสทุกชนิด ลดไขมันในเลือด ลดความดันสูง ลดเบาหวาน รักษาภูมิแพ้ ขับเสมหะ แก้ไข้เจ็บคอ บำรุงร่างกาย แก่ริดสีดวงทวาร ต้านมะเร็ง
16. ผาจีนทนต์ลีลา สรรพคุณ ยาแก้ไข้ ใช้เปลี่ยนฤดู (แทนพาราเซตามอล) ได้เป็นอย่างดี
17. บัวบก สรรพคุณ บำรุงหัวใจ บำรุงกำลัง แก้ไข้ใน ลดความดัน บำรุงสมอง แก้ปวดท้อง แก้บิด ขับปัสสาวะ รักษาบาดแผล แก่ร้อนใน กระจายน้ำ
18. ปลาไหลเผือก สรรพคุณ แก่อัมพฤกษ์ ระยะแรกเริ่ม โรคตับ โรคปอด ภูมิแพ้ หอบหืด เส้นเอ็นอักเสบ ปวดหลัง ปวดเอว ขับสารพิษ บำรุงร่างกาย
19. ใบหม่อน สรรพคุณ ลดไขมันในเส้นเลือด ลดความดันโลหิตสูง แก้โรคเบาหวาน
20. ใบข้าว สรรพคุณ ใบข้าวหอมมะลิ แก้เครียด ใบข้าวเหนียวดำกัญญา แก้ไม่มีแรง สุขภาพอ่อนแอ

3.2 นำนมข้าวยาคุ

นำนมข้าวยาคุของตำบเทพราช (สูตรคุณขวัญชัย รักษาพันธ์)

ยาคุ มีรากศัพท์จากภาษาบาลี ยาคุ แปลว่า ข้าวต้ม สมัยพุทธกาล นำข้าวยาคุและธัญพืชมาแช่จนเปลือกอ่อนตัวลงแล้วเคี้ยวให้เหลือครึ่งเดียว มีเรื่องเล่าว่า “...มีพราหมณ์ผู้หนึ่งหุงข้าวยาคุและนำขนมมาถวายพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงแสดงถึงอานิสงส์ เรื่อง ยาคุไว้ในปัญจกนิบาตอังคุตตรนิกาย ดังนี้

1. อายุยืน
2. ผิวพรรณผ่องใส
3. มีความสุข ไม่เครียด
4. มีพลังในการทำงาน
5. มีความคิดกว้างขวาง ปฏิภาณดี
6. บรรเทาความกระหาย
7. บรรเทาความหิว
8. ลมเดินคล่องไม่เป็นอัมพฤกษ์ อัมพาต
9. ล้างลำไส้

10. ช่วยย่อยอาหาร... “พระพุทธเจ้าสั่งว่า ยาคุเป็นเภสัชฉันนอกเวลาได้ ใครอยากได้อานิสงส์ 10 ข้อข้างต้น จงทำยาคุถวายพระ”

วิธีทำ

1. ข้าวพันธุ์ที่นำมาทำนํ้านมข้าวยาคุ เป็นพันธุ์ข้าวพันธุ์ใดก็ได้และใส่ใบพญาข้าวเหนียวดำกัญญา ต้องปลูกข้าวในระบบอินทรีย์
2. นํ้านมข้าวยาคุ ข้าวอ่อนระยะประมาณ 2 – 2.5 เดือน ข้าวอ่อนในช่วงนี้จะมีนํ้านมอยู่ในเปลือกนอกยังเป็นสีเขียว
3. เอาใบ รวงอ่อนที่มีสีเขียวและต้นใบ มาปั่น
4. ใส่นํ้าต้งไฟและใส่นํ้าตาลหรือหญ้าหวาน
5. นำมาใส่ขวด และนำไปถวายพระก่อน เพื่อเกิดอานิสงส์

ภาพที่ 12 การทำนํ้านมข้าวยาคุ

ประโยชน์ของข้าวยาคุ

1. ป้องกันเหน็บชา
2. ไม่ทำให้แก่เร็ว
3. ช่วยระบาย ขับถ่ายได้เป็นอย่างดี

กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา

คุณขวัญชัย รักษาพันธ์ ได้รับการถ่ายทอดการทำข้าวยาคุมาจากคุณแม่ เนื่องจากคุณแม่ทำถวายพระและทำแจก ปัจจุบันคุณขวัญชัย กำลังส่งเสริมให้ตำบลเทพราชทำข้าวยาคุ

3.3 น้ำพริกปลานิลสมุนไพรรีผลา

เนื่องจากกระทรวงสาธารณสุข ไม่อนุญาตให้ชาวบ้านทำยาสมุนไพรรขาย การตั้งโรงงานผลิตยาสมุนไพรรก็ยากลำบาก กฎหมายกำหนดให้มีประตุ 25 ประตุ ทางศูนย์เรียนรู้ปราชญ์เกษตรเศรษฐกิจพอเพียงเทพราช จึงกำหนดว่าเราควรทำสมุนไพรมารปรุงเป็นอาหาร โดยได้คิดทำน้ำพริกปลานิลสมุนไพรรีผลา มะขามป้อม สมอไทย สมอพิเภก มาใส่น้ำพริก ร่างกายจะได้มีภูมิคุ้มกันและไม่ทำให้รสชาติ น้ำพริกเปลี่ยนไป รับประทานทำให้ร่างกายมีธาตุ 4 ส่งผลดีต่อสุขภาพ (ศูนย์ศิลปะ วัฒนธรรมและท้องถิ่น, 2562, หน้า 59)

วิธีการทำน้ำพริกปลานิลสมุนไพรรีผลา

1. พริกเมล็ดใหญ่ชนิดไม่เผ็ด	1	กิโลกรัม
2. หัวหอมแดงสด	1	กิโลกรัม
3. หัวกระเทียม	1	กิโลกรัม
4. มะพร้าวขูดคั่ว	2	ขีด
5. น้ำมะขามเปียก	1	ขีด
6. เกลือบด	1	ช้อนกาแฟ
7. น้ำตาลทราย	3	ช้อนโต๊ะ
8. ปูรสรเปรี้ยวเพิ่มเติมได้ (ด้วยมะนาว)		
9. ผสม ข้อ 1-8 แล้วคั่วให้แห้งบรรจุใส่ภาชนะ		

ภาพที่ 13 การทำน้ำพริกปลานิลสมุนไพรรีผลา

ภุมปีปัญญา
ด้านประเพณีท้องถิ่น

4. ภูมิปัญญาด้านประเพณีท้องถิ่น

ในตำบลเทพราชอำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา มีประเพณีในท้องถิ่น ดังนี้

4.1 ประเพณีทำขวัญข้าว

พิธีการทำขวัญข้าว (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดฉะเชิงเทรา และศูนย์ศิลปะ วัฒนธรรม และท้องถิ่น, 2560, หน้า 7-10)

การทำขวัญข้าวจะกระทำกันในช่วงที่ข้าวตั้งท้อง โดยจะเริ่มในราวกลางเดือน 10 หรือ ประมาณเดือนตุลาคม - พฤศจิกายนของทุกปี แต่อย่างไรก็ตามจะต้องกระทำให้เสร็จสิ้นก่อนวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ซึ่งมีความเชื่อว่า ถ้าได้ทำขวัญข้าวแล้วพระแม่โพสพที่ได้รับเครื่องสังเวยจะไม่ทำให้เมล็ดข้าวล้ม หนอน สัตว์ ต่าง ๆ มากล้ำกราย ได้ผลผลิตอุดมสมบูรณ์ ตลอดจนเป็นการถวายแก่พระสงฆ์ เมื่อข้าว ในนาสุกดีแล้ว เมื่อนวดข้าวเสร็จก็จะกำหนดวันพฤหัสบดีหรือวันศุกร์นำข้าวขึ้นยุ้ง ชาวบ้านก็จะมาร่วมทำ ขวัญข้าว ร้องเพลงทำขวัญแม่โพสพเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับชาวนาให้รู้ว่า การทำนาปลูกข้าว ของตนนั้น จะไม่สูญเปล่า เพราะพระแม่โพสพเป็นผู้ดูแล และเมื่อมีการเกี่ยวข้าวก็จะมาช่วยกันเกี่ยวข้าว เป็นการสร้างความสมัครสมานสามัคคี และที่สุดคือการร่วมสนุกสนานเมื่อทุกคนเหนื่อยยาก และประสบความสำเร็จด้วยดี

อำเภอบ้านโพธิ์ จะมีการทำพิธีขวัญข้าวในช่วงบ่าย ก่อนตะวันตกดิน โดยจะนำวัตถุดิบที่มี ในท้องถิ่นมาเข้าพิธี อาหารคาวหรืออาหารหวานที่มีรสเปรี้ยว ๆ จัดใส่ในชะลอมแล้วนำมาแขวนไว้ที่ไม้ไผ่ ในผืนนา

ในการทำพิธีขวัญข้าวในแต่ละพื้นที่ของจังหวัดฉะเชิงเทรานี้ ส่วนใหญ่แล้วผู้หญิงที่เป็น เจ้าของผืนนาจะเป็นผู้ทำพิธีบางพื้นที่อาจจะมีการร้อง ทำนองเป็นแบบกลอน

ประเพณีทำขวัญข้าว อาจมีประเพณีทำขวัญข้าว อยู่ 2 ช่วง คือ ช่วงที่ข้าวตั้งท้อง และช่วง ข้าวพร้อมเกี่ยว โดยในแต่ละช่วงจะมีเครื่องเซ่นไม่เหมือนกัน เครื่องเซ่นของการทำขวัญข้าวตอนตั้งท้อง ด้วยความเชื่อที่ว่า แม่โพสพเป็นมนุษย์หรือสิ่งมีชีวิตเช่นเดียวกัน พอข้าวตั้งท้อง จึงเชื่อว่าจะอยากทาน อาหารเหมือนคนท้อง สิ่งที่เขาไม่ได้ในเครื่องเซ่นช่วงดังกล่าวจึงเป็นของรสเปรี้ยว อ้อย น้ำมะพร้าว นอกเหนือจากหมาก พลุ ธงกระดาษสีต่าง ๆ ผ้าแดง ผ้าขาว ใส่ลงในชะลอมเล็ก ๆ มีเส้นด้ายสีแดงและสีขาวเพื่อผูกเครื่องเซ่น เข้ากับต้นข้าว ดอกไม้ และด้วยความเชื่อว่าแม่โพสพเป็นผู้หญิง จึงต้องมีน้ำอบ น้ำหอมด้วย โดยคนที่ทำพิธีมักจะเป็นผู้หญิงเจ้าของที่นา แต่พิธีนี้ให้โอกาสผู้ชายทำได้แต่ไม่นิยม หลังจาก มัดโยงเครื่องเซ่นกับต้นข้าวด้วยด้ายสีแดงและขาวเข้าด้วยกันแล้ว ผู้ทำพิธีจะพรมน้ำหอมแป้งร่ำต้นข้าว จากนั้นจึงจุดธูปปักลงบนที่นาพร้อมกล่าวคำขอขมาต่าง ๆ แล้วแต่ที่จะนึกได้ ส่วนมากก็จะเป็นการบอก กล่าวถึงสิ่งที่กำลังจะทำ เช่น ขอให้มีรวงข้าวสวย มีข้าวเยอะ ๆ ให้ผลผลิตสูง ๆ

การทำนากับเรื่องของวิถีชีวิต วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสิ่งคู่กันมานาน จากเดิมผลิตข้าวเพื่อ กิน เลือกรับพันธุ์ตามความต้องการของคนเปลี่ยนเป็นผลิตเพื่อขายและชนิดพันธุ์ข้าวเปลี่ยนปลูกตาม ความต้องการของตลาด วิธีที่เปลี่ยนไปควบคู่ไปกับการเลือนหายของวัฒนธรรมท้องถิ่น อันหลากหลาย งดงาม เช่น การทำขวัญข้าว ทำบุญลานข้าว ทำบุญชนข้าวเข้ายุ้ง เวทีพุดคุยแลกเปลี่ยนของกลุ่มชาวนา ตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา เมื่อปีพ.ศ. 2518 ภายหลังประสบปัญหาข้าวไม่ได้ ผลผลิต จากการระบาดของเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาลอย่างรุนแรง ได้ข้อสรุปร่วมกันเพื่อเอาชนะการระบาดของ เพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล 6 ข้อ ดังนี้

1. ใช้พันธุ์ต้านทานโรค
2. หว่านและดำห่าง
3. ใช้ปุ๋ยน้อยแต่บ่อยครั้ง
4. รักษาแมลงตัวดีให้มีในท้องทุ่ง โดยการไม่ฉีดยาเคมีใด ๆ
5. ติดไฟแบล็คไลต์ 2 ระดับ คือ ดวงใหญ่อยู่ด้านบน ดวงเล็กติดด้านล่างล่อแมลงลงน้ำ
6. พรมน้ำมันต์ กันแมลงกินข้าว ใช้น้ำมันต์จากวัดหลวงพอพระพุทธรโสธร ทำให้แมลงไม่กินข้าว ทำขวัญ บูชาแม่โพสพเมื่อข้าวตั้งท้อง ทำบุญลานหลังเก็บเกี่ยวข้าว

พิธีกรรมที่เกี่ยวกับข้าว ทั้งการประพรมน้ำมันต์ให้ต้นข้าว การทำขวัญข้าวบูชาแม่โพสพ ตลอดจนพิธีทำบุญลานหลังการเก็บเกี่ยว นอกจากทำเพื่อสืบทอดภูมิปัญญาของคนจากรุ่นสู่รุ่นแล้ว ยังเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้กับชาวนาในการต่อสู้เอาชนะอุปสรรคทั้งปวง แม้ในยามที่เผชิญกับปัญหาหนักหนา เช่นที่กลุ่มชาวนาตำบลเทพราชประสบ และตระหนักถึงความสำคัญของพิธีกรรมที่เป็นเครื่องมือในการรวบรวมผู้คนให้เป็นหนึ่งเดียวกัน ผนึกกับกำลังกายและกำลังความคิด ร่วมกันผ่านพ้นวิกฤติมาได้ ด้วยดี กลุ่มชาวนาตำบลเทพราชจึงยังคงสืบทอดการทำขวัญข้าวและบูชาแม่โพสพมาจนกระทั่งปัจจุบัน

ลุงขวัญชัย เล่าถึงประวัติความเป็นมาของพิธีทำขวัญข้าวไว้ว่า “แต่เดิมมนุษย์เรายังชีพด้วยการกินเผือก กินมัน ไม่มีข้าวกินเหมือนเช่นปัจจุบัน กระทั่งแม่โพสพซึ่งเป็นธิดาของท้าวสักกะเทวราชอยากช่วยมนุษย์ให้ได้กินธัญญาหารที่มีคุณค่า จึงตั้งใจอธิษฐานขอกับฤๅษีประลัยโกฏิ หรือฤๅษีตาไฟ ซึ่งบำเพ็ญพรตบทยอดเขา ในหนึ่งปีฤๅษีจะลืมตาเพียงครั้งเดียว หากฤๅษีลืมตาเกินหนึ่งครั้งต่อปี สรรพสิ่งจะมอดไหม้เป็นจุล เมื่อแม่โพสพมาหาฤๅษีตาไฟ กลิ่นกายหอมของแม่โพสพกลับทำให้ฤๅษีลืมตาดูว่าเป็นกลิ่นอะไร ทำให้กายของแม่โพสพมอดไหม้ และด้วยฉันทะของฤๅษีจึงหยั่งรู้ว่าแม่โพสพจะมาขอให้ตนช่วยให้ไปเกิดเป็นข้าวเพื่อหล่อเลี้ยงมนุษย์ฤๅษีจึงหยิบเกล้าจากกายที่มอดไหม้ของแม่โพสพขึ้นมาแล้วโปรยไปทั่วทิศ จึงเกิดเป็นชาวนานาพรรณ ทั้งข้าวเจ้า ข้าวเหนียว ข้าวสาลี ข้าวฟ่าง ข้าวบาร์เลย์ มนุษย์จึงมีข้าวที่มีคุณค่ามากมายบริโภคแทนเผือกและมัน นานวันเข้ามนุษย์กลับหลงลืมพระคุณของแม่โพสพขาดความเคารพ กินข้าวเหลือ ทั้งขว้างไม่เห็นคุณค่าทำเมล็ดข้าวตกกล่นบนพื้นดิน แม่โพสพจึงหนีไปเป็นผลให้ทำนาลำบาก มีโรค แมลงรบกวนต้นข้าวกระทั่งขาดแคลนไม่มีข้าวให้กิน ชาวนาจึงอ่อนน้อมขอให้แม่โพสพกลับมาเป็นขวัญข้าวอีกครั้ง ด้วยจิตเมตตาที่มีอยู่เดิมแม่โพสพรับปากแต่มีข้อแม้ว่า ชาวนาจะต้องตระหนักและสำนึกในบุญคุณของข้าว ให้ทำบุญบูชาข้าวทุกปี ๆ ละ 2 ครั้ง คือ ทำขวัญข้าวเมื่อข้าวตั้งท้อง เพื่อรำลึกถึงบุญคุณของแม่โพสพ และขอให้ปกป้องรักษาให้ข้าวอุดมสมบูรณ์ ครั้งที่ 2 ทำบุญลานข้าวเมื่อเกี่ยวเสร็จก่อนเก็บเข้ายุ้ง เป็นการขอขมาต่อเมล็ดข้าวที่ทำตกกล่นบนพื้นโดยไม่ตั้งใจ

พิธีทำขวัญข้าวบูชาแม่โพสพที่สืบทอดกันมาถึงปัจจุบันนี้ ทำเมื่อข้าวตั้งท้องชาวนาจัดหาผ้าแพรผืนใหม่ พร้อมน้ำหอมแบ่งร่ำ ตลอดจนกระจกและหรี สำหรับนุ่งผ้าใหม่ ประพรมแบ่ง น้ำหอม และหวิ้มให้แม่โพสพที่สถิตอยู่ในต้นข้าวและเครื่องไหว้อันประกอบด้วยผลไม้ และขนมอย่างละ 7 ชนิด ที่ไม่มีข้าวเป็นส่วนประกอบ

หลังข้าวออกรวง เหลืองอร่ามทั่วท้องทุ่ง ถึงเวลาเก็บเกี่ยวผลผลิต ฟาด ตี ตลอดจนนวดให้ได้เมล็ดข้าวเรียงงามตามที่หวัง ก่อนนำข้าวเข้ายุ้งฉางหรือนำไปแลกเป็นเงิน ตามที่ให้สัญญาทำบุญ ครั้งที่ ๒ เรียกว่า ทำบุญลานข้าว เจริญพระพุทธรณ์โดยพระสงฆ์รอบแปลงนาที่เก็บเกี่ยว สมัยก่อนชาวนาจะขนข้าวเข้ายุ้งด้วยความระมัดระวัง ให้มีข้าวตกกล่นน้อยที่สุด ข้าวที่เก็บไว้กินแยกไว้ส่วนหนึ่ง ส่วนข้าวที่เก็บไว้ในยุ้งจะไม่นำออก ไม่ว่าจะนำมากินหรือขายกระทั่งถึงเดือนสาม (เดือนกุมภาพันธ์) จึงนำข้าวออกนอกยุ้งได้ นับเป็น กุศโลบายของคนแต่ก่อนในเรื่องการจัดการข้าวในระดับครัวเรือน ครอบครัวใดวางแผน

ได้ดีเมื่อถึงเดือนสามข้าวในยุ้งเหลือมาก ประกอบกับราคาข้าวในเดือนนี้จะสูงกว่าเดือนอื่น ๆ มีข้าวขายมากก็ได้เงินมาก หรือมีข้าวเหลือบริโภคในครอบครัวก็ไม่ต้องไปซื้อหาในช่วงที่ราคาแพง

วิถีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับข้าวและชาวนานอกจากเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาที่สั่งสมมานานแล้ว พิธีกรรมเหล่านั้นยังแฝงนัยยะแห่งความสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในชุมชน ก่อเกิดเป็นพลังทางจิตใจ ในยามที่ต้องเผชิญกับอุปสรรคนานัปการ และในฤดูทำนาใดที่มีการทำขวัญข้าว บูชาแม่โพสพ เรื่องมหัศจรรย์มักเกิดขึ้น คือในฤดูนั้นข้าวจะงอกงาม ผลผลิตดี ไม่มีโรคและแมลงรบกวน โดยที่ไม่ต้องใช้สารเคมีกำจัดแมลงแม้แต่หยดเดียว

ประเพณีทำขวัญข้าวตำบลเทพราช

ในตำบลเทพราชเริ่มมีการทำขวัญข้าว เมื่อพ.ศ. 2424 ข้าวที่ทำเป็นข้าวพื้นเมือง ซึ่งแต่ละบ้านจะทำขวัญข้าวไม่เท่ากัน แล้วแต่ช่วงอายุของข้าว ทั้งนี้วันมงคลในการทำนา ได้แก่ วันอาทิตย์ วันศุกร์ วันเสาร์ แรกไถนาดี วันศุกร์ทำขวัญข้าวดี วันจันทร์แรกเกี่ยวข้าวดี การทำขวัญข้าวเป็นการแสดงความกตัญญูต่เวทต่อแม่พระโพสพ รวมทั้งให้ชาวนาและแม่พระโพสพมีใจเดียวกัน จะได้ไม่มีแมลงมารบกวน ได้ผลผลิตข้าวมาก ๆ การทำขวัญข้าวของตำบลเทพราช จะทำในช่วงบ่าย 3 โมง โดยผู้ทำพิธีเป็นผู้หญิง

อุปกรณ์ในการทำขวัญข้าว

1. ไม้ไผ่ 1 อัน พร้อมธงสามชาย สำหรับปักในนาข้าว
2. นำผลไม้ใส่ในชะลอม เป็นผลไม้รสเปรี้ยวที่มีตามบ้าน ได้แก่ มะยม มะม่วง มะพร้าว กล้วย อาหารคาว อาหารหวาน และน้ำบริสุทธิ์ อะไรก็ได้ยกเว้นอาหารที่มีส่วนประกอบทำจากข้าว
3. ก่อนนำไม้ไปปัก ควรเลือกดูต้นข้าวที่งาม ตั้งท้อง
4. ผ้าที่ถวายเป็นผ้าสีเขี้ยวอ่อน สีทอง เนื่องจากต้นข้าวมีสีเขี้ยว สีทอง เข้มชัด ผ้าสไบ ผ้านุ่งคนละสี
5. หวี กระจก น้ำอบไทย แป้งสำหรับปะ โดยเอาแป้งดินสอพองมาละลายในน้ำ
6. เกลวแทนองค์พระแม่โพสพ หลังจากนั้นเข้าสู่พิธีการทำขวัญพระแม่โพสพ

ภาพที่ 14 ประเพณีทำขวัญข้าวตำบลเทพราช

4.2 ประเพณีวันเกษตรกรทำบุญกลางทุ่ง ไถชีวิตควาย

ในตำบลเทพราช มีประเพณีที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน คือ ประเพณีวันเกษตรกรทำบุญกลางทุ่งไถชีวิตควาย (อารี พรธวัชวงศ์, 2561, หน้า 1-10)

การทำนาในสมัยโบราณมีการทำบุญตลอดระยะเวลาการปลูกข้าว โดยเฉพาะทำบุญกลางบ้าน หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว จัดงานเกษตรกรแลชาวเทพราช เมื่อปี พ.ศ. 2531 เป็นปีแรก โดยจัดที่วัดเทพราช หมู่ที่ 2 ตำบลเทพราช โดยใช้ชื่องาน “วันเกษตรกรตำบลเทพราช” ขณะนั้นหน้าวัดเทพราชยังไม่มีสะพานรถข้ามคลอง กิจกรรม ได้แก่ การทำขวัญข้าว แข่งขันไถนา ที่นาบริเวณคลองบางกะไห ถนนทางเข้าคลองบางกะไหยังเป็นถนนดิน ฝนตกหนักมาก มีการเอาพันธุ์ข้าวมาปลูกเสกด้วยตอนกลางคืนมีสอยดาว กำไรที่ได้จากการสอยดาวนำไปซื้อเต็นท์ จำนวน 2 หลัง ถวายวัด

ปีต่อมา พ.ศ. 2532 จึงมีการจัดทำบุญกลางทุ่งที่บริเวณท้องนาปากคลองแขวงกลัน ซึ่งเป็นนาของนายบัวเขียว ล่ามกิจจา สืบเนื่องจากปีพุทธศักราช 2518 มีเพลี้ยสีน้ำตาลแพร่ระบาดในพื้นที่เป็นจำนวนมาก กรมการข้าวมาตั้งสถานีย่อย ณ ตำบลเทพราช ในปีพุทธศักราช 2530 ได้แก้ปัญหาเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาลได้สำเร็จ จึงจัดให้ทีมงานทำบุญกลางทุ่งขึ้น ณ วัดเทพราช ร่วมกับเกษตรกรอำเภอบ้านโพธิ์ ต่อมาจึงได้จัดงานประเพณีทำบุญกลางทุ่งสืบมาทุกวันนี้

ในปี พ.ศ. 2534 ปุสนม แสงทอง (ปู่หนู) บ้านอยู่ข้างวัดสังฆทาน จังหวัดนนทบุรี ได้กลดมา 50 คัน จึงมีความคิดที่จะจัดกิจกรรมการบวชชีพรหมณ์ขึ้น จากนั้นมีการบวชพรหมณ์มาเรื่อย ๆ งานจัดขึ้นเพียง 2 วันเท่านั้น

ในปีต่อมานายขวัญชัย รักษาพันธ์ ได้ไปร่วมงานทำบุญกลางบ้านที่ตำบลเนินหอม อำเภอเมืองปราจีนบุรี ซึ่งแถวนั้นจัดให้มีพิธีเจริญพระพุทธมนต์ 3 วัน ในงานบุญกลางหมู่บ้านและในปีต่อไป งานบุญกลางทุ่งจึงเรียกว่า “งานวันเกษตรกรทำบุญกลางทุ่ง ตำบลเทพราช” จึงเพิ่มเป็น 3 วัน ต่อมาคณะกรรมการเห็นว่าควายมีความสำคัญต่อชาวนาเทพราชมานานแล้ว เพราะช่วงก่อนปี พ.ศ. 2500 ชาวนาทุกบ้านมีควายกันครอบครัวละ 5-10 ตัว เพื่อเอาไถไถนา เตรียมดิน และนวดข้าว ต่อมาเมื่อเริ่มทำนาปรัง ควายเริ่มหายไป เพราะทำนาไม่ทันเวลา ประกอบกับมีเทคโนโลยี มีรถไถเดินตาม มีเครื่องจักรและเครื่องนวดข้าว เข้ามาจึงทำให้เลิกใช้ควายไปในที่สุด ในปีพ.ศ. 2500

การทำบุญในปีต่อมา จึงมีการคิดที่จะไปไถควายจากโรงฆ่าสัตว์ เพราะควายเป็นสัตว์ที่มีคุณของชาวนา และเป็นสัตว์คู่เอกราชชาติไทย กล่าวคือ ในปีพ.ศ. 2484 ถึงปีพ.ศ. 2588 เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นได้บุกไทย ในวันที่ 8 ธันวาคม 2485 ชาวนาขณะนั้นลำบากมาก เนื่องจากขาดแคลนอุปกรณ์ปัจจัยหลายอย่าง ทำให้ไม่มีปัจจัยใช้ในการดำรงชีวิต เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค แม้แต่ไฟ ก็ไม่สามารถหามาใช้ได้ ต้องใช้ชุดจุดไฟแบบหินตีกระทบกันสองก้อน แล้วนำฟางมาถักเป็นเปียให้แน่น แล้วจุดไฟไว้จะติดอยู่ตลอดเวลา เด็กไปโรงเรียนต้องใช้กระสอบป่านนุ่งห่ม

วันที่ 8 สิงหาคม 2488 พันธมิตรได้ทิ้งระเบิดปรมาณูลูกแรกที่เมืองฮิโรชิมา ลูกที่ 2 ที่เมืองนางาซากิ ซึ่งเปลวเพลิงสูงถึง 10 กิโลเมตร และแพร่กัมมันตภาพรังสีเป็นอาณาเขตกว้างถึง 50 กิโลเมตร จนประชาชนชาวญี่ปุ่นตายนับแสน และเป็นจำนวนมากขึ้น ญี่ปุ่นยอมประกาศแพ้สงครามอีก 3 วันต่อมา โดยยอมชดใช้ค่าเสียหายต่าง ๆ ในสงครามในครั้งนี้

ในปี พ.ศ. 2489 ขณะนั้นอังกฤษปกครองอินเดีย อินเดียอดอยากไม่มีข้าวกิน รัฐบาลอังกฤษจึงขอข้าวสารจากรัฐบาลไทย โดยจอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ส่งข้าวไปช่วยเหลือประเทศอินเดีย 200,000 ตัน โดยไม่คิดมูลค่า ประเทศอังกฤษเห็นความดีของไทย จึงไม่เอาประเทศไทยเป็นเมืองขึ้น เพราะฉะนั้น แม่โพสพ ชาวนา ข้าว และควาย จึงมีบุญคุณต่อประเทศไทยอย่างใหญ่หลวง ไม่ต้องตกเป็น

อาณาจักรของต่างชาติ ด้วยประวัติศาสตร์ดังกล่าวข้างต้น ชาวเทพราชจึงหยิบยกคุณงามความดีของแม่โพสพ ข้าว ขาวนา และควาย จึงได้จัดงานทำบุญกลางทุ่งไถ่ชีวิตควายมาจนถึงปัจจุบัน (ปีพุทธศักราช 2563) เป็นเวลา 32 ปี

พระคันธารฐ ปางขอฝน นำมาใช้เป็นพระประธานในการทำบุญกลางทุ่ง ซึ่งเป็นพระพุทธรูปนั่ง มือซ้ายหงายบนหน้าตักเพื่อรองรับน้ำฝน มือขวายกขึ้นกวักเรียกน้ำฝน การทำบุญครั้งแรกทำเฉพาะในหมู่ที่ 2 ส่วนหมู่อื่น ๆ ก็อยากให้ไปทำบ้าง จึงมีการทำหมุนเวียนกันจนครบทุกหมู่บ้านของตำบลเทพราช ในเช้าวันจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ จะทำบุญตักบาตร พระสงฆ์มาฉันภัตตาหาร การทำบุญทุกครั้งเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จำนวนพระสงฆ์ที่ใช้ในพิธีเจริญพระมนต์ก่อนวันจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ โดยใช้พระสงฆ์มากกว่าพระชนมายุของในหลวงรัชกาลปัจจุบัน 1 รูป มาเป็นประจำทุกปี

ต่อมามีการนำพันธุ์ไม้มาแจกเกษตรกรที่มาร่วมทำบุญตักบาตร บางปีมีการปลูกเสกพันธุ์ไม้ในเวลากลางคืนได้มีการนำเงินที่ได้รับการทำบุญไปไถ่ชีวิตควายที่โรงฆ่าสัตว์พนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ทุกปีจำนวนควายเริ่มแรก 1 ตัว มาเรื่อย ๆ ทุกปี จนเพิ่มขึ้น 2 ตัวบ้าง 10 ตัวบ้าง บางปีได้ถึง 10 ตัวควายที่ได้นำไปแจกแก่เกษตรกรเครือข่าย องค์การพัฒนาต่าง ๆ ในจังหวัดฉะเชิงเทรา ระยะเวลาคนฉะเชิงเทราไม่ได้ใช้ควายไถนา จึงมอบให้แก่เครือข่ายพัฒนาต่างจังหวัด โดยเฉพาะเครือข่ายปราชญ์เกษตรของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม (สปก.) และเครือข่ายของพิพิธภัณฑ์การเกษตรเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จังหวัดปทุมธานี โดยส่งเงินไปไถ่ชีวิตที่โรงฆ่าสัตว์ในจังหวัดที่มีเครือข่ายเกษตรกรที่รับควายไป (อารี พรธวัชวงศ์, 2561, หน้า 1-10)

วัตถุประสงค์ของการจัดงาน มีดังนี้

1. เพื่อเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง
2. เพื่อให้เกิดความรักความสามัคคีในหมู่เกษตรกรและชาวบ้าน
3. เพื่ออุทิศบุญกุศลให้แก่เทพเทวดา เจ้าที่เจ้าทางที่คุ้มครองบ้าน เรือกสวนไร่นา ให้มีความอยู่เย็นเป็นสุขและปลอดภัย
4. เพื่อเคารพบูชาแม่โพสพ แม่คงคา แม่พระธรณี แม่พระพาย แม่พระเพลิง ในโอกาสนี้ด้วย
5. เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจแก่เกษตรกรในการเริ่มทำการเกษตรในฤดูใหม่
6. เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่เกษตรกรที่ตายไปแล้วทั่วประเทศ
7. เพื่อร่วมใจร่วมแรงจัดงานประเพณีวันเกษตรกรทำบุญกลางทุ่งขึ้นมา เพื่อรำลึกถึงความสำคัญของเกษตรกร
8. เพื่อแสดงความกตัญญูของชาวนาต่อควายไทยที่ได้ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับชาวนามาตลอด

ในการนี้ นอกจากชาวเทพราช เกษตรกรเทพราชและองค์กรต่าง ๆ ที่อยู่ในตำบลนี้ยังมีหน่วยงานต่าง ๆ ที่มาร่วมกันสนับสนุนให้งานประเพณีนี้ดำเนินอยู่ได้ตลอดมาจนถึงปีนี้ (ปีพุทธศักราช 2563) จนครบ 32 ปี

งบประมาณที่นำมาจัดงานประเพณี ได้มาจาก

1. ชาวเทพราช และตำบลใกล้เคียง เครือข่ายจากต่างจังหวัด
2. เทศบาลตำบลเทพราช

3. องค์การบริหารส่วนตำบลเทพราช
4. วัดกลางราษฎร์บำรุง หมู่ที่ 3 เอื้อเพื่อสถานที่จัดงาน

มีกิจกรรมดังต่อไปนี้

1. แห่พระพุทธรูปคันธารราษฎร์ และแม่โพสพ รอบตำบลเทพราช เพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขและความเจริญรุ่งเรือง อุดมสมบูรณ์ของการเกษตรเหมือนปีก่อน ๆ ที่ผ่านมา
2. พิธีทำขวัญข้าวแบบโบราณในระหว่างข้าวตั้งท้อง มีการแห่พระคุณของแม่โพสพ โดยนายขวัญชัย รักษาพันธ์ และนายพิทักษ์ ปิยะพงษ์ เรียกขวัญข้าว แต่งตัวให้แม่โพสพ และนำผลไม้มาถวายท่าน
3. เย็นวันแรก พระสงฆ์ 9 รูป เจริญพระพุทธมนต์ กำจัดโรคภัยไข้เจ็บให้โรคภัยเหมือนครั้งพุทธกาล “บทสวดโพชนกปริตร” สามภาค และศีรیمانนทีสูตร เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น
4. อุปาสกอุปาสิกา และชาวบ้านร่วมกันสวดมนต์ 66 บท
5. มีพิธีบวชนกขัมมะปฏิบัติธรรม ตลอดวัน
6. ชมหนังสามมิติ
7. กิจกรรมวาดภาพ “เรารักควาย” กับอาจารย์พิทักษ์ ปิยะพงษ์ (อาจารย์ปู) อาจารย์ ดร.จินดา เนื่องจำนงค์ อาจารย์รักษา ปิยะพงษ์ ลูกน้ำ เทพรราช ศิลปินพื้นบ้านเทพราช
8. พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์เพื่อความสุขความเจริญ และเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง
9. วันที่สองทำบุญตักบาตรพระสงฆ์ 9 รูป ในตอนเช้า โดยชาวบ้านนำข้าว อาหารปิ่นโต คาวหวานมาทำบุญตักบาตรร่วมกัน
10. มีการแสดงการเกษตรพอเพียงอย่างง่ายของเครือข่ายต่าง ๆ มาจากหลายจังหวัด
11. มีการจัดแสดงนิทรรศการการเกษตรและสมุนไพร
12. สัมมนาเสนอองค์ความรู้ตามแนวศาสตร์พระราชาจากเครือข่ายต่าง ๆ โดยพิพิธภัณฑสถานเกษตรเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (องค์การมหาชน)
13. นำเงินที่มีผู้มีจิตศรัทธาที่มาร่วมงานเดินทางไปไถ่ชีวิตควายจนถึงหลักประหารโรงฆ่าสัตว์
14. มอบควายไทยให้เกษตรกรที่ต้องการควายไปทำนา ไถนา ใช้ในไร่นาตามโครงการเศรษฐกิจพอเพียง ผู้รับควายต้องให้สัจจะในพระอุโบสถ โดยสัญญาว่า
 - ข้อ 1 ข้าจะไม่นำควายไปขาย
 - ข้อ 2 ข้าจะไม่นำควายไปฆ่าหรือให้ผู้อื่นฆ่า
 - ข้อ 3 ข้าจะไม่นำควายไปให้ใคร
 - ข้อ 4 ข้าจะไม่นำควายไปแลกกับใคร
 - ข้อ 5 ข้าจะเลี้ยงดูไม่ให้อดอยาก
 - ข้อ 6 ถ้าไม่ประสงค์จะใช้ควาย ให้แจ้งให้คณะกรรมการจัดงานประเพณีทำบุญกลางทุ่งทราบ เพื่อไปนำควายกลับมาโดยที่เกษตรกรไม่ต้องออกค่าใช้จ่าย
 - ข้อ 7 เมื่อครบ 1 ปี ผู้รับควายต้องส่งรูปควายและเจ้าของ โดยส่งมาให้คณะกรรมการจัดงานประเพณีทำบุญกลางทุ่งก่อนวันจัดงาน

15. เวลาประมาณ 09.30 น. พระสงฆ์ 9 รูป เจริญมนต์บท “อุปาตะสันติ” มนต์ระงับ
 เหตุร้ายภัยพิบัติต่าง ๆ ไม่ให้เกิดขึ้น ซึ่งใช้เวลาสวดประมาณ 2 ชั่วโมงครึ่ง
 ตลอดการจัดงานประเพณีทำบุญกลางทุ่ง ทั้ง 3 วัน จะไม่มีมหรสพสมโภชใด ๆ ทั้งสิ้น

ภาพที่ 15 ประเพณีวันเกษตรกรทำบุญกลางทุ่ง ไถ่ชีวิตควาย

ภูมิปัญญาด้านดนตรีไทย

5. ภูมิปัญญาด้านดนตรีไทย

วงดนตรีไทยในตำบลเทพราช จังหวัดฉะเชิงเทรา มีทั้งวงปี่พาทย์ไทยและวงปี่พาทย์มอญควบคู่กัน แต่วงปี่พาทย์ส่วนใหญ่จะมีเครื่องปี่พาทย์ไทยอยู่ก่อนแล้ว เพราะในอดีตหัวหน้าคณะปี่พาทย์ที่ตั้งคณะของตนจะนิยมสร้างวงปี่พาทย์ไทยและใช้บรรเลงในงานมงคลและงานอวมงคลต่าง ๆ เช่น งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานบวชนาค งานโกนจุก งานฉาบปณิกิจศพ งานทำบุญกระดูก และงานทรงเจ้าเข้าทรง เป็นต้น โดยรูปแบบ การบรรเลงของวงปี่พาทย์ไทยในพิธีฉาบปณิกิจศพจะบรรเลงวงปี่พาทย์นางหงส์ ต่อมา กระแสความนิยมวงปี่พาทย์มอญ ซึ่งมีลวดลายสวยงาม มีวงขนาดใหญ่จึงทำให้มีผู้นิยมหาวงปี่พาทย์มอญมาใช้ประกอบพิธีศพมากขึ้น อย่างไรก็ตาม เพื่อเป็นการตอบรับกับกระแสความนิยมของผู้ว่าจ้างในวงปี่พาทย์มอญและความนิยม วงปี่พาทย์ไทยและปี่พาทย์นางหงส์ที่เคยใช้อยู่เดิมถูกลดลง หัวหน้าวงปี่พาทย์ต่าง ๆ ในตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา จึงสร้างเครื่องปี่พาทย์มอญขึ้นแทน และ เพิ่มจำนวนของฆ้องมอญมากขึ้นตามกำลังทรัพย์ ของหัวหน้าคณะปี่พาทย์ จึงเป็นเหตุให้วงปี่พาทย์ในตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา มีทั้งวงปี่พาทย์ไทยและปี่พาทย์มอญคู่กันทุกคณะ

ทั้งนี้วงปี่พาทย์ในตำบลเทพราช มีจำนวน 2 คณะ นักดนตรีหลายคนเป็นสมาชิกในคณะปี่พาทย์หลายคณะด้วยกัน มีรูปแบบการรับงาน โดยใช้ระบบหมุนเวียนนักดนตรีด้วยกันของแต่ละวง ถ้าวางได้นักดนตรีว่าง ก็จะไปจ้างไปด้วยกัน ซึ่งมีคณะดังนี้

คณะที่ 1 คณะพ่อชวนศิลป์ (ดนตรีไทย)

วงดนตรีไทยคณะพ่อชวนศิลป์ มี นายชวน สุขผึ้ง เป็นหัวหน้าคณะ ณ บ้านเลขที่ 18 หมู่ 9 ตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา เมื่ออายุ 13 ปี นายชวน สุขผึ้ง มีความสนใจอยากเล่นปี่พาทย์เนื่องจากที่บ้านมีวงปี่พาทย์ จึงได้เริ่มจับมือสาธิตการกับน้ำเล็ก ซึ่งเป็นน้องของมารดา แล้วจึงเริ่มต่อเพลงโหมโรงเช้า โหมโรงเย็น หลังจากนั้นบิดานำไปฝากกับคุณครูประเสริฐ ภารักผ่อง และครูประจวบ ภารักผ่อง โดยครูทั้งสองคนนี้เป็นพี่น้องกัน เป็นครูที่มีชื่อเสียงอยู่แถวมักกะสัน นายชวน สุขผึ้ง ได้ไปต่อเพลงเถา เพลงเรื่องและเพลงเกร็ดต่าง ๆ จากครูทั้งสองท่านอยู่เป็นประจำ โดยเรียนดนตรีไทยและต่อเพลงได้ประมาณ 10 ปี ได้กลับมาแต่งงานที่บ้าน ทั้งนี้ภรรยาได้ซื้อเครื่องดนตรีปี่พาทย์ จากพี่สะใภ้ ด้วยราคาแปดหมื่นบาท เพื่อจะมาประกอบอาชีพและอยากเก็บไว้ให้เป็นมรดกแก่ลูก ๆ นายชวน สุขผึ้ง ได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ดนตรีไทยให้แก่ลูกชาย เมื่อลูกชายอายุ ได้ประมาณ 9 ปี ได้จับมือสาธิตการทั้ง 3 คน คือ นายพรชัย สุขผึ้ง ทำหน้าที่เป็นคนตีระนาดเอกของวง นายเอกวุฒิ สุขผึ้ง ทำหน้าที่บรรเลงฆ้องมอญวงใหญ่ นายธนภุต สุขผึ้ง ทำหน้าที่บรรเลงปี่มอญ ส่วนนายชวน สุขผึ้ง ทำหน้าที่บรรเลงระนาดทุ้ม โดยปัจจุบันเป็นหัวหน้าวงและเป็นผู้ก่อตั้งวงดนตรีไทย พ่อชวนศิลป์ (ดนตรีไทย) (ธีระวุฒิ กลิ่นดั่ง, 2558 หน้า 36 และหน้า 39-44)

คณะที่ 2 คณะเปี้ยกเจริญศิลป์

มีนายสมชาย แยกแถม เป็นหัวหน้าคณะ ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 125/6 หมู่ 6 ตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยการบริหารงานของวงนี้ จะรับทุกงาน ที่ต้องการใช้วงดนตรีไทย เช่น งานบวชงานศพ งานแต่งงาน งานแก้บน งานแห่ต่าง ๆ เป็นต้น (ธีระวุฒิ กลิ่นดั่ง, 2558 หน้า 45)

วงปี่พาทย์ในตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ทั้ง 2 คณะ ได้แก่ คณะพ่อชวนศิลป์ (ดนตรีไทย) และคณะเปี้ยกเจริญศิลป์ ทั้ง 2 คณะนี้ประกอบอาชีพรับจ้างบรรเลงปี่พาทย์

เป็นอาชีพหลัก ซึ่งคณะพ่อครัวชั้นศิลป์ สามารถรับงานเฉพาะวันหยุด เสาร์ – อาทิตย์ เพราะบุตรชาย ทั้ง 3 คน คือ นายพรชัย สุขผึ้ง นายเอกวุฒิ สุขผึ้ง และนายธนกฤต สุขผึ้ง ซึ่งเป็นนักดนตรีหลักในวง ประกอบอาชีพรับราชการ ส่วนคณะเป๊ยก เจริญศิลป์ รับงานตามวันเวลาปกติทั่วไทย ทั้งนี้วงเป๊พาทย์ ทั้ง 2 คณะ มีนักดนตรี ทั้งหมด 14 คน ส่วนใหญ่ เป็นชาย 13 คน เป็นหญิง 1 คน โดยส่วนใหญ่สมาชิก ในวงถ้าเป็นเครือญาติกัน มักจะไปบรรเลงร่วมกัน หรือนักดนตรีที่พักอาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน ก็มักไปบรรเลงด้วยกัน นอกจากนี้ ในการบรรเลงงานแต่ละงาน จึงมีการว่าจ้างนักดนตรีจากตำบลอื่นมา ร่วมงาน จึงทำให้มีนักดนตรีหลายคนบรรเลงอยู่ในวงเป๊พาทย์หลายวง วงเป๊พาทย์ส่วนใหญ่มีลักษณะการ สืบทอดจากบรรพบุรุษ แต่มีนักดนตรีจำนวนไม่น้อยที่ได้ศึกษาหาความรู้ด้านเพลงทางที่ใช้บรรเลง และ อื่น ๆ จากครูดนตรีหลาย ๆ ท่านและรับอิทธิพลการเล่นดนตรีของครูเหล่านั้นมาใช้ปฏิบัติในการบรรเลง เป๊พาทย์ (ธีระวุฒิ กลิ่นดั่ง, 2558, หน้า 48 – 49 และหน้า 53)

ขั้นตอนการเรียนรู้เพลงต่าง ๆ ของดนตรีไทย

ขั้นตอนการเรียนรู้เพลงต่าง ๆ ของดนตรีไทยในตำบลเทพราช จากการวิจัย เรื่อง พบว่าขั้นตอน การเรียนรู้เพลงต่าง ๆ ของดนตรีไทยในตำบลเทพราช ยังคงมีรูปแบบการเรียนรู้เพลงตามแบบโบราณ คือ เริ่มต้นด้วยการเรียนเพลงชุดโหมโรงเช้าและโหมโรงเย็น จากนั้นจึงต่อเพลงเบ็ดเตล็ดและเพลงที่ต้องใช้ ประกอบอาชีพ เช่น เพลงประจำวัด ประจำบ้าน และเพลงมอญต่าง ๆ โดยเพลงที่ต้องเรียนตามมี ดังนี้

ขั้นที่ 1 เพลงโหมโรงเช้า ประกอบด้วย

- เพลงที่ 1 เพลงสาธุการ
- เพลงที่ 2 เพลงหาะ
- เพลงที่ 3 เพลงร่ำลาเดียว
- เพลงที่ 4 เพลงกลม
- เพลงที่ 5 เพลงชำนาญ

ขั้นที่ 2 เพลงโหมโรงเย็น ประกอบด้วยเพลง ดังนี้

- เพลงที่ 1 เพลงสาธุการ
- เพลงที่ 2 เพลงตระโหมโรง
- เพลงที่ 3 เพลงร่ำสามลา
- เพลงที่ 4 เพลงเข้ามาน
- เพลงที่ 5 เพลงปฐม
- เพลงที่ 6 เพลงลา
- เพลงที่ 7 เพลงเสมอ
- เพลงที่ 8 เพลงร่ำลาเดียว
- เพลงที่ 9 เพลงเชิด
- เพลงที่ 10 เพลงกลม
- เพลงที่ 11 เพลงชำนาญ
- เพลงที่ 12 เพลงกราวใน
- เพลงที่ 13 เพลงตันซุบ
- เพลงที่ 14 เพลงลา

จากนั้นเมื่อนักดนตรีไทยของตำบลเทพราชเรียนเพลงตามขั้นตอนต่าง ๆ ตามขั้นตอนแล้ว จึงจะต่อเพลงที่ใช้บรรเลงในงานตามโอกาสต่าง ๆ ที่คล้ายกัน โดยยึดตามแบบแผนโบราณ ดังนี้

งานศพ จะต่อเพลงประจำวัด ประจำบ้าน มอญยกศพ เพลงเชิญผี และเพลงมอญที่มีอัตราจังหวะ 2 ชั้น ตามที่ครูจะเห็นสมควร

งานบวช จะต่อเพลงที่มีความหมายเกี่ยวกับเรื่อง ทำขวัญ เช่น เพลงนางนาค เพลงมหาฤกษ์ เพลงมหาชัย เพลงเรื่องทำขวัญ เพลงเรื่องต่าง ๆ ตามที่ครูจะเห็นสมควร

งานแต่ง จะต่อเพลงตบวิวาห์พระสมุทร หรือเพลงบังใบ กลุ่มเพลง 2 ชั้นต่าง ๆ ตามที่ครูจะเห็นสมควร

ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาดนตรีไทย พบว่า 1) ครูปี่พาทย์เป็นผู้คัดเลือกเอง โดยเด็กคนใดที่เห็นว่า มีแววที่จะเรียนปี่พาทย์ได้ ครูก็จะไปขอกับผู้ปกครองเด็ก เพื่อนำมาเรียนปี่พาทย์ 2) ผู้ปกครองนำเด็กไปฝากเรียนกับครูดนตรีในฐานะเครือญาติ เป็นเพื่อนกับครูผู้สอน หรือ เป็นครูรู้จักกันกับครูผู้สอน 3) ผู้เรียนมาขอเรียนปี่พาทย์จากครูโดยตรง เพื่อเป็นการอนุรักษ์ดนตรีไทย กำนัลที่ใช้ในการรับศิษย์ ได้แก่ ดอกไม้ รูป-เทียน ชั้นล่างหน้า ผ้าขาว และเงินกำนัล จำนวน 12 บาท หรือครูบางคนก็ให้เด็กที่จะมาเรียนหา ดอกไม้ รูป-เทียน และเงินกำนัลตามแต่จะให้ มีการจับมือตีเพลงสาธุการแบบโบราณ คาถาที่ใช้ประกอบพิธี มี 2 ลักษณะ คือ มีใช้ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาบาลีด้วยกัน ในตำราเดียวกันครูผู้สอน ปี่พาทย์ จะทำพิธีรับศิษย์ เหมือนกัน คือ จะรับศิษย์ในวันพฤหัสบดี (ธีระวุฒิ กลิ่นด่าง เรื่องวัฒนธรรมการสืบทอดวงดนตรีไทย ตำบลเทพราช เพื่อพัฒนาสู่ความยั่งยืน ด้านวัฒนธรรม ประจำปี 2558, หน้า 55-58)

การจับมือ

ขนบประเพณีของการเรียนปี่พาทย์อีกอย่างหนึ่ง ที่มักทำในพิธีการรับศิษย์ คือ การจับมือ หลังจากทีครูนำศิษย์ทำพิธีคารวะครูอาจารย์เสร็จเรียบร้อยแล้ว ทำพิธีจับมือ โดยให้ศิษย์บรรเลงฆ้องวงใหญ่ด้วยเพลงสาธุการ ซึ่งถือว่าเป็นเพลงครู เป็นเพลงสำคัญที่สุดในบรรดาเพลงทั้งหมด โดยบรรเลง 1 วรรค 3 จบ เป็นอันเสร็จพิธี ซึ่งอาจมีมือฆ้องต่างกันบ้างเล็กน้อย (ธีระวุฒิ กลิ่นด่าง, 2558, หน้า 57)

--- ม	--- พ	--- พ	- ล - ท	---	- ท - ท	--- ล	--- ม
--- ท	--- ด	--- พ	- ล - ท	--- ท	---	---	--- ท

ภาพประกอบเพลงสาธุการทางฆ้องวงใหญ่ที่ใช้ประกอบพิธีจับมือ

ที่มา : ธีระวุฒิ กลิ่นด่าง, 2558, หน้า 57

นายชวน สุขผึ้ง (สัมภาษณ์) กล่าวถึงวิธีการจับมือศิษย์ว่า “เมื่อให้ศิษย์เคารพครูเสร็จเรียบร้อยแล้ว ให้ศิษย์กราบเครื่องดนตรีที่ทำการจับมือ 1 ครั้ง โดยใช้ฆ้องวงใหญ่แล้วจับมือศิษย์พร้อมทั้งไม้ตีฆ้อง บรรเลงเพลงประจำวัด 1 วรรค 3 จบ หลังจากนั้นให้ศิษย์กราบเครื่องดนตรีอีก 3 ครั้ง เสร็จพิธี (ธีระวุฒิ กลิ่นด่าง, 2558, หน้า 57)

--- ซ	--- ล	--- ท	--- ล	--- ซ	--- ร	--- ม	- พ ซ ล
--- ซ	--- ล	--- ม	--- ล	--- ซ	--- ร	--- ม	- ด ซ ล

ภาพประกอบเพลงประจำวัดทางฆ้องวงใหญ่ที่ใช้ประกอบพิธีจับมือ

ที่มา : ธีระวุฒิ กลิ่นด่าง, 2558, หน้า 57

ภูมิปัญญาด้านทัศนศิลป์

6. ภูมิปัญญาด้านทัศนศิลป์

ภาพที่ 16 อาจารย์พิทักษ์ ปิยะพงษ์ (อาจารย์ปู) ศิลปินอิสระ

ปราชญ์ชาวบ้านด้านทัศนศิลป์ นายพิทักษ์ ปิยะพงษ์ เกิดเมื่อวันที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2484 ที่ตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา บิดาเป็นชาวประมง มารดาเป็นชาวนา เรียนจบหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นที่โรงเรียนบางปะกง “บวรวิทยายน” เมื่อปีพุทธศักราช 2495 เข้าเรียนมัธยมปลายหลักสูตรเตรียมอุดม ที่วิทยาลัยบางแสน จังหวัดชลบุรี เข้าเรียนที่โรงเรียนเพาะช่างประมาณปีพุทธศักราช 2501 – 2502 เรียนยังไม่ทันจบได้ออกมาประกอบอาชีพทำนาอยู่พักหนึ่ง จึงไปสมัครเป็นช่างเขียนและช่างออกแบบร้านศึกษาภัณฑ์ขององค์การคำครุสภา จากนั้นได้เข้าทำงานวงการโฆษณาพร้อมกับเขียนรูปภาพ และต่อมาแสดงนิทรรศการศิลปะร่วมกับกลุ่มศิลปิน

จุดเปลี่ยนสำคัญต่อแนวทางสร้างสรรค์งานศิลปะได้แก่ การเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 นายพิทักษ์ ปิยะพงษ์ ได้ตระหนักถึงความไม่เป็นธรรมในบริบททางสังคมต่าง ๆ ปักใจมั่นต่อแนวทางศิลปะประจักษ์สังคม จึงได้มุ่งมั่น ทุ่มเทสร้างผลงานศิลปะเพื่อชีวิต เพื่อสังคม ได้ชักชวนเพื่อนศิลปินก่อตั้งกลุ่มศิลปินอิสระ จัดแสดงนิทรรศการศิลปะสะท้อนชีวิตสังคมการเมือง

ระหว่างปีพ.ศ. 2517 จนถึง 2519 นายพิทักษ์ ปิยะพงษ์ เป็นผู้หนึ่งที่มียุทธศาสตร์ในการออกแบบโปสเตอร์เคลื่อนไหวการเมืองภาคประชาชน เป็นผู้ผลักดันให้นักกิจกรรมทัศนศิลป์ส่วนหนึ่งไปร่วมเคลื่อนไหว หนุนช่วยสร้างสรรค์งานศิลป์ให้กับกิจกรรมนักศึกษาในสถาบันการศึกษาและองค์กรภาคประชาชน

นอกจากนี้ยังเป็นผู้มีส่วนร่วมก่อตั้งและเป็นกรรมการแนวร่วมศิลปินแห่งประเทศไทย เป็นผู้ร่วมก่อตั้งชมรมศิลปกรรมแห่งประเทศไทย เป็นกำลังสำคัญผู้หนึ่งของการจัดแสดงนิทรรศการชมรมศิลปกรรมแห่งประเทศไทย อันเป็นเวทีหลักของการจัดแสดงงานศิลปกรรมอย่างเปิดกว้าง ได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากนักศึกษา ประชาชน และผู้อยู่ในวงการศิลปะจำนวนมาก

ในด้านกระบวนการพัฒนาเทคนิควิธีการทางศิลปะ เป็นผู้เริ่มและบุกเบิกการเขียนภาพสดขนาดใหญ่ ที่มีเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์สังคมการเมือง จนเป็นที่ยอมรับในเวลาต่อมา ได้คิดค้นสร้างสรรค์งานศิลปะจากดินโคลนกลางท้องทุ่งนา รวมทั้งคิดค้นนำเอาชันยาเรือและดินเลนมาเขียนรูปภาพ โดยยังคงกลืนอายุจิตวิญญาณชาวนาไว้อย่างเหนียวแน่น ทำให้ผู้เสพงานได้สัมผัสผลงานที่สอดใส่แก่นสารของชีวิต สังคม การเมืองด้วยความสะเทือนใจ นายพิทักษ์ ปิยะพงษ์ ยังมีผลงานทางด้านเขียนบทกวี โดยใช้นามปากกา “ทาสไท พัทธกษณ” เขียนบทกวีแนวสะท้อนความรู้สึกต่อปัญหาสังคมและสภาพแวดล้อมไว้จำนวนมากไม่น้อย

ภาพที่ 17 แสดงนิทรรศการศิลปะกรรมร่วมกับศิลปินญี่ปุ่น ณ เมืองเกียวโต อิวาเตะ ประเทศญี่ปุ่น

การแสดงผลงานครั้งสำคัญ เช่น แสดงนิทรรศการร่วมกับกลุ่มศิลปินกลุ่มธรรม ปีพ.ศ. 2505 แสดงนิทรรศการร่วมกับกลุ่มศิลปินอิสระ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีพ.ศ. 2516 นิทรรศการชมรมศิลปินแห่งประเทศไทย ปีพ.ศ. 2522 ได้รับเชิญไปแสดงผลงานนิทรรศการศิลปะกรรมร่วมกับศิลปินญี่ปุ่น ณ เมืองเกียวโต อิวาเตะ ประเทศญี่ปุ่น มีผลงานภาพศิลปะแนวเพื่อชีวิตสะสมอยู่ในหอศิลป์ร่วมสมัยประเทศญี่ปุ่น และอื่น ๆ อีกมากมาย

ภาพที่ 18 แสดงนิทรรศการศิลปะจากดินเทพราช ณ อาคารราชนครินทร์ ชั้น 2
มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์

เมื่ออย่างเข้าสู่ปัจฉิมวัย นายพิทักษ์ ปิยะพงษ์ ได้อุทิศตนไปกับการสอนศิลปะให้เด็กในพื้นที่ชนบทของจังหวัดฉะเชิงเทรา สละทั้งแรงกายแรงใจอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย ด้วยความกระตือรือร้น

อาจกล่าวได้ว่ากว่าก่อนชีวิต นายพิทักษ์ ปิยะพงษ์ ได้ทุ่มเทจิตวิญญาณยืนหยัดต่อสู้สร้างสรรค์แวดวงศิลปกรรม ให้มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม ต่อสันติภาพ ประชาธิปไตย และความเป็นธรรม อย่างผู้รู้ในคุณค่าพลังศิลป์

ในฐานะผู้สร้างงานศิลปะที่มีความมุ่งมั่นอย่างแน่วแน่ ซื่อสัตย์และจริงใจ จนเป็นที่ประจักษ์ คณะกรรมการรางวัลมโนส ศียรสิงห์ “แดง” จึงขอประกาศเกียรติคุณให้ นายพิทักษ์ ปิยะพงษ์ เป็นศิลปินเกียรติยศทัศนศิลป์ดีเด่น ทางด้านสันติภาพ ประชาธิปไตยและความเป็นธรรม ประจำปีพุทธศักราช 2549 และได้รับปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาศิลปกรรม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ ประจำปี 2552

เป้าหมายในการพัฒนางานทัศนศิลป์

1. ต้องการให้เยาวชนรับรู้คุณค่าทางศิลปะ เพื่อสะท้อนวัฒนธรรมในชุมชน เอกลักษณ์ทางศิลปะ วัฒนธรรม มรดกภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยถ่ายทอดไปยังคนรุ่นเก่าสู่รุ่นปัจจุบัน เพื่อให้เกิดการสานต่ออย่างต่อเนื่อง

2. อยากให้นำศิลปะมาประยุกต์ใช้ชุมชนอารยะ พัฒนาสู่การเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC : Eastern Economic Corridor) ในการออกแบบและพัฒนาชุมชนเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ และศิลปะให้เกิดคุณค่าทางสังคม

(สัมภาษณ์นายพิทักษ์ ปิยะพงษ์ ศิลปินอิสระ, วันที่ 27 พฤษภาคม 2563 ณ อาคารทัศนศิลป์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์)

ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม

7. ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม

ภาพที่ 19 นายขวัญชัย รักษาพันธ์ (ปราชญ์เกษตรของแผ่นดิน)

7.1 การทำนาบก

นายขวัญชัย รักษาพันธ์ (ปราชญ์เกษตรของแผ่นดิน) อยู่บ้านเลขที่ 85 หมู่ที่ 2 ตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา โทรศัพท์. 085-279-3193 มีความชำนาญ เรื่อง ข้าว การปลูกข้าว ปลดสารพิษ การทำปุ๋ยชีวภาพ การทำอาหารสัตว์สูตรประหยัด เครื่องมือเกษตรต่าง ๆ การตรวจสภาพดินและน้ำ และให้ความรู้เรื่อง สมุนไพร

ในปี พ.ศ. 2548 ได้เริ่มก่อตั้งศูนย์เรียนรู้ปราชญ์เกษตรพอเพียงเทพราช บนพื้นที่ 40 ไร่ ทำเกษตรผสมผสาน เลี้ยงปลานิล กุ้งขาว ปลูกพืชผัก เห็ด เป็นต้น โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

เพื่อให้เกษตรกรได้มีความรู้ เรื่อง หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ให้นำความรู้ไปเปลี่ยนจากเกษตรที่ใช้สารเคมีไปเป็นเกษตรกรรมตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ความรู้เรื่องการปลูกข้าวตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ลดต้นทุนทำปัจจัยการผลิตเอง การปลูกพืชตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่และการนำความรู้สมุนไพรไปใช้ดูแลสุขภาพแบบพอเพียง

การทำนาบก (ทำนาบนพื้นที่ไม่ใช้ทองนา) มีกระบวนการดังนี้

ใช้พลาสติกรองปรุดินและวัดค่าของดินในการปลูกข้าว ปรุดินให้เหมาะในการปลูกข้าว ใน 1 ปี สามารถปลูกข้าวได้ 5 ครั้ง ใช้ข้าว กข 43 ซึ่งเป็นข้าวที่มีตรรชนี้น้ำตาลต่ำ รับประทานแล้วไม่อ้วน อายุต้นข้าว 95 วัน สามารถปลูกได้ทุกฤดูกาล โดยตกกล้า 22 วัน นำไปดำในนาบก 73 วัน เก็บเกี่ยวและดำครั้งที่ 2 ในวันเดียวกัน ทั้งนี้ปลูกคนละ 15 ตารางวา หรือ 60 ตารางเมตร จะมีข้าวกล่อกินได้ 1 ปี ต่อคน ซึ่งข้าวที่ปลูกในนาบกในระบบอินทรีย์ ทำให้ปลอดภัยแก่ผู้บริโภค สามารถนำผลผลิตมาทำนํ้านมข้าวยาคุ

หรือน้ำข้าวกล้องหรือน้ำเชียวใบข้าวหรือชาใบข้าว การทำนากจึงเป็นการใช้ที่ว่างให้เกิดประโยชน์ และเป็นที่เรียนรู้การทำนาด้วย (ศูนย์ศิลปะ วัฒนธรรมและท้องถิ่น, 2562 หน้า 57)

7.2 การเลี้ยงไก่

ภาพที่ 20 นายมานิช ชูทับทิม นายกสมาคมผู้เลี้ยงไก่ และนายกเทศมนตรีตำบลเทพราช

จังหวัดฉะเชิงเทราเป็นจังหวัดที่เลี้ยงไก่ไข่ จำนวนมากและส่งออกไข่ไก่เป็นอันดับ 1 ของประเทศ ในตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นตำบลที่เลี้ยงไก่ไข่เป็นจำนวนมาก คุณมานิช ชูทับทิม อดีตกำนันตำบลเทพราช ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเป็นนายกสมาคมผู้เลี้ยงไก่ไข่ และนายกเทศมนตรีตำบลเทพราช ได้กล่าวถึงประสบการณ์ให้ฟังว่า “ได้องค์ความรู้ภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ไข่ จากบิดาในสมัยเด็ก ๆ ได้ช่วยบิดาเลี้ยงไก่ไข่ จึงได้เห็นกรรมวิธีในการเลี้ยงไก่ไข่ ในปีพ.ศ.2502 ได้เริ่มเลี้ยงไก่ไข่ แต่เดิมเลี้ยง จำนวน 200 - 300 ตัว มีการเลี้ยงแบบดั้งเดิม โดยให้ไก่อยู่บนโรงเรือนเหนือบ่อ และเลี้ยงปลาสาวยอยู่ข้างล่างควบคู่กันไป เมื่อปลาโตก็นำไปขาย ในการทำเล้าไก่นั้นต้องใช้ไม้ไผ่ทำทรง ทั้งนี้ภูมิปัญญาที่มีในอดีตที่ทำกันไว้ คือ การนำไม้ไผ่ลวกที่แช่น้ำไว้มาทำเป็นกรงเพื่อป้องกันปลวก การเลี้ยงไก่ไข่จะเลี้ยงแบบพอดิ ซึ่งบิดาของคุณมานิช ชูทับทิม ได้ซื้อไก่ไข่จากหลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ (ทองดี เรศานนท์) ผู้บุกเบิกและเป็นผู้พัฒนาระบบการเลี้ยงสัตว์ของประเทศไทย ซึ่งได้ค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับการเลี้ยงไก่จนได้ชื่อว่า “บิดาแห่งการเลี้ยงไก่ของประเทศไทย” และอดีตอธิบดีกรมปศุสัตว์ รวมทั้งก่อตั้งสมาคมส่งเสริมการเลี้ยงไก่แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งได้พันธุ์โรดไอแลนด์แดง พันธุ์บาร์พลัมหรือค และได้ไก่ลูกผสมที่ซื้อจากบริษัทเอกชน เช่น ทองคำฟาร์ม ก.ไก่ฟาร์ม เป็นต้น

ในปีพ.ศ. 2505 ได้ปรับพื้นที่จากที่บ้านซึ่งแต่ก่อนได้ทำนา โดยเอาโรงสีไปใช้เลี้ยงไก่ไข่ โรงเรือนทำแบบธรรมชาติ ใช้ขี้ข้าว ใช้เล้าไม้ไผ่แบบง่าย ๆ หลังคามุงด้วยตับจาก สำหรับอาหารไก่ ได้แก่ ปลายข้าว ข้าวโพด ปลาป่นซื้อจากโรงบดปลา ถั่วลิสง

ในปีพ.ศ. 2506 เริ่มมีการสั่งรำข้าว มีการเลี้ยงไก่ไข่เพิ่มจาก 200 ตัว เป็น 500 ตัว เป็นการเลี้ยงแบบโรงเรือนอย่างง่าย ในปีพ.ศ. 2520 ธุรกิจไข่ไก่มีการเจริญเติบโต จึงมีการปรับเปลี่ยน โรงเรือนที่

ทันสมัย เปลี่ยนหลังคามุ้งด้วยสังกะสี มีการลงทุนเพิ่มขึ้น ในอดีตการค้าไข่ไก่ใช้เรือขนส่ง โดยขนส่งสัปดาห์ละ 2 ครั้ง ซึ่งหัวใจของการค้าไข่ไก่อยู่ที่การทำบัญชี การทำหลัก Swot Analysis มาวิเคราะห์การบริหารจัดการไข่ คุณมานิช ชูทับทิม จึงได้เริ่มเป็นผู้นำในการเลี้ยงไก่ไข่ ทั้งตำบลเทพราช และตำบลคลองประเวศ ทั้ง 2 ตำบลนี้ มีไข่ไก่ประมาณ 3,000,000 ตัว ไข่ไก่ก่อนปี 2518 จะเป็นไข่ไก่เปลือกเป็นสีขาว ต่อมาหลังปีพ.ศ. 2518 ไข่ไก่ได้เปลี่ยนมาเป็นเปลือกสีน้ำตาล ซึ่งเดิมเลี้ยงไก่ไข่พันธุ์แท้ และต่อมาเป็นพันธุ์ผสมแบบไข่ไฮบริด ความแตกต่างของคุณภาพไข่ไก่ จะขึ้นอยู่กับ 1) พันธุ์สัตว์ 2) อาหารการให้อาหารที่เพียงพอ 3) สภาพแวดล้อม 4) อากาศ 5) การให้แสงสว่าง

คุณมานิช ชูทับทิม ได้ใช้ภูมิปัญญาจากการเรียนรู้ สังเกต และใช้เทคนิคในการให้แสงสว่างในโรงเรือนเลี้ยงไก่ไข่ ให้ได้จำนวน 24 ชั่วโมง คือ กลางวัน 12 ชั่วโมง กลางคืน 12 ชั่วโมง มีการเพิ่มแสงสว่าง 2 ชั่วโมง หัวท้าย กลางวันและกลางคืน คือ เวลา 06.00 น. เริ่มสว่างเปลี่ยนไปเปิดไฟตอน 05.00 น. เพิ่มแสงสว่างให้ไก่ไข่ เพราะแสงสว่างเป็นตัวกระตุ้นดวงตาไก่ให้อยากกินอาหารเพิ่มขึ้น ช่วงเย็น เพิ่มแสงสว่าง 1 ชั่วโมง ด้วยการเปิดไฟจาก 18.00 – 19.00 น. ทั้งนี้ถ้าไก่ไข่เป็นโรคไข่นิ่ม หรือไข่ลุด (Egg Drop Syndrome : EDS) แสดงว่าไก่ขาดแคลเซียม แก้ปัญหาโดยให้นำหอยเสียบป่นผสมสารอาหารโปรยให้ไก่กิน ส่วนใหญ่รับมาจากเพชรบุรี

ในปีพ.ศ. 2527 เศรษฐกิจในประเทศวิกฤต เนื่องจากรัฐบาลลดค่าเงินบาท ราคาไข่ต่ำกว่าราคาทุน จึงมีการรวมกันจัดตั้งเป็นกลุ่มผู้เลี้ยงไก่ไข่ หรือเรียกว่า “ผู้เลี้ยงไก่ไข่ประเวศ เทพราช” มีคุณมานิช ชูทับทิม อดีตกำนันเทพราชเป็นผู้นำ มีวัตถุประสงค์ เพื่อรวมกันซื้อและรวมกันขายเพื่อความอยู่รอดของผู้เลี้ยงไก่ไข่ ในตำบลเทพราช มีจำนวน 12 ฟาร์ม และคลองประเวศ ประมาณ 50 ฟาร์ม ต่อมาทางราชการเข้ามามีส่วนร่วมให้คำแนะนำกับผู้เลี้ยงไก่ไข่ จึงได้จัดตั้งในรูปของสหกรณ์ มีการจดทะเบียนสหกรณ์ผู้เลี้ยงไก่ไข่แปดริ้ว เมื่อวันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ.2536

ต่อมาในปีพ.ศ. 2546 ได้เกิดโรคไข้หวัดนกระบาด คุณมานิช ชูทับทิม จึงได้ย้ายฟาร์มไข่ไก่จากเทพราช ไปที่ตำบลหนองแขน อำเภอนมสามัคคี จังหวัดฉะเชิงเทรา ในปีพ.ศ. 2547 ได้เลี้ยงไก่ไข่แบบโรงเรือนปิดหนึ่งหลัง ราคา 50,000 บาท มีความสูง 4 ชั้น ยาวประมาณ 1.20 เมตร กว้าง 16 เมตร โดย 1.20 เมตร เปิดทางเดินมีม่านน้ำ มีพัดลมดูดอากาศ การเลี้ยงแบบให้อาหารไก่ไข่ที่สมบูรณ์ทำให้ไก่ไข่มีน้ำหนัก 1.80 – 2 กิโลกรัม

ภาพที่ 21 สัมภาษณ์เก็บข้อมูล ผู้เลี้ยงไก่ไข่

ปัจจุบันตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา มีผู้เลี้ยงไก่ไข่ จำนวน 10 ครัวเรือน จำนวน 500,000 ตัว ทั้งฟาร์มแบบเปิดและฟาร์มแบบปิด มีการส่งไข่ไก่ไปขายในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ และกรุงเทพมหานคร

หลักในการเลี้ยงไก่ไข่ มีดังนี้

1. การทำบัญชี เพื่อให้ทราบรายรับ - รายจ่าย จะได้มีการบริหารจัดการได้เป็นระบบ ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2. การนำเทคนิค Swot Analysis มาวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส ภาวะคุกคามในการบริหารจัดการไก่ไข่

3. ใช้หลักความสมดุล (กำไร - ขาดทุน) และผู้เลี้ยง ผู้ค้า ผู้บริโภค

4. มีการพัฒนาสายพันธุ์ทุก 6 ปี เพื่อให้เกิดการพัฒนาสายพันธุ์ใหม่

5. มีการอบรมเรียนรู้ แสวงหาความรู้ใหม่ ๆ จากนักวิชาการ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนที่จัดอบรมให้ความรู้

(สัมภาษณ์ นายมานิช ชูทับทิม นายกเทศมนตรีตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา, วันที่ 15 พฤษภาคม 2563 ณ เทศบาลตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา)

โรงเรือนเลี้ยงไก่ไข่

ภาพที่ 22 ระบบก่อนเข้าฟาร์ม

ภาพที่ 23 ระบบการเลี้ยงภายในโรงเรือน

ภาพที่ 24 ระบบการสต็อกอาหารก่อนเข้าเลี้ยง

ภาพที่ 25 ระบบนำมูลไก่ออกนอกโรงเรือน (ปลายเล้า)

ภาพที่ 26 ระบบกรองน้ำก่อนเข้าใช้ภายในโรงเรือน

ภาพที่ 27 ระบบควบคุมภายในโรงเรือน

ภาพที่ 28 ระบบลากไข่ออกภายนอกโรงเรือน เก็บเตรียมจำหน่ายให้ลูกค้า

บรรณานุกรม

- ขวัญชัย รักษาพันธ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อาริยา บุญทวี เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดเทพราช.
เมื่อวันที่ 28 มกราคม 2558.
- ทวีศักดิ์ น้อยเจริญ. ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 1 ตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา (เป็นผู้ให้สัมภาษณ์),
อาริยา บุญทวี เป็นผู้สัมภาษณ์. เมื่อวันที่ 18 ธันวาคม 2561 ณ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านตำบลเทพราช
อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา.
- ธีระวุฒิ กลิ่นด่าง จิระศักดิ์ จิตตบุตรและเกษมพัฒน์ พูลสวัสดิ์ (2558). **วัฒนธรรมการสืบทอดวงดนตรีไทย
ตำบลเทพราชเพื่อพัฒนาสู่ความยั่งยืนด้านวัฒนธรรมประชาธิปไตย**. ฉะเชิงเทรา : มหาวิทยาลัยราช
ภัฏราชชนครินทร์.
- พิทักษ์ ปิยะพงษ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์.อาริยา บุญทวี เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่อาคารทัศนศิลป์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
ราชชนครินทร์. เมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม 2563.
- มหาวิทยาลัยมหิดล. (2555). **แกงบอน (ตำรับนี้รับประทานได้ 6 คน)**. [ออนไลน์]. เข้าถึงข้อมูลวันที่ 12
มีนาคม 2562. จาก [http://www.inmu.mahidol.ac.th/gallery,inmucooking./north_food/
แกงบอน.html](http://www.inmu.mahidol.ac.th/gallery,inmucooking./north_food/แกงบอน.html).
- มานิช ชูทับทิม. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์.อาริยา บุญทวี เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่เทศบาลตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์
จังหวัดฉะเชิงเทรา. เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2563.
- เมตไทย. (2562). **บอนสรรพคุณและประโยชน์ของแกงบอน 20 ข้อ**. [ออนไลน์]. เข้าถึงข้อมูลวันที่ 12
มีนาคม 2562. จาก <http://medthai.com/บอน/>
- สำนักงานเทศบาลตำบลเทพราช (2560). **แผนพัฒนาสามปี พ.ศ. 2558-2560**. จังหวัดฉะเชิงเทรา :
เทศบาลตำบลเทพราช.
- สำนักงานเทศบาลตำบลเทพราช (2561). **แผนพัฒนาท้องถิ่นสี่ปี (พ.ศ. 2561-2564)**. ฉะเชิงเทรา :
สำนักงานเทศบาลตำบล.
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดฉะเชิงเทรา และศูนย์ศิลปะ วัฒนธรรม (2560). **ข้อมูลรายการเบื้องต้น
มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมจังหวัดฉะเชิงเทรา : ประเพณีทำขวัญข้าว**. ฉะเชิงเทรา :
มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์.
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดฉะเชิงเทรา และศูนย์ศิลปะ วัฒนธรรม (2561). **ข้อมูลรายการเบื้องต้น
มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมจังหวัดฉะเชิงเทรา : ภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทยและ
การแพทย์พื้นบ้าน**. ฉะเชิงเทรา : มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์.
- ศูนย์ศิลปะ วัฒนธรรมและท้องถิ่น (2562). **ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรมในจังหวัดฉะเชิงเทรา**. ฉะเชิงเทรา :
มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์.

องค์การบริหารส่วนตำบลเทพราช (2561). แผนพัฒนาท้องถิ่น สี่ปี (พ.ศ. 2561-2564). จังหวัดฉะเชิงเทรา :

องค์การบริหารส่วนตำบลเทพราช.

อารี พรธวัธสงศา และขวัญชัย รักษาพันธ์. (2561). งานประเพณีวันเกษตรกรทำบุญกลางทุ่งไถ่ชีวิตควาย

ประจำปีพุทธศักราช 2561 ปีที่ 30 (จุลสาร). ฉะเชิงเทรา : ตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา.

อารียา บุญทวี. (2561). ภูมิปัญญาท้องถิ่น “การทำปลาแฉม ตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัด

ฉะเชิงเทรา สร้างคุณค่าทางวัฒนธรรม” วารสารศิลปะ วัฒนธรรมและท้องถิ่น, 14 (14),

หน้า 55-57.

อารียา บุญทวี. (2562). แงบอน...ภูมิปัญญาท้องถิ่นตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา.

วารสารศิลปะ วัฒนธรรมและท้องถิ่น, 15 (15), 43-45.

อรุณ วันทอง. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. อารียา บุญทวี เป็นผู้สัมภาษณ์. พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดเทพราช.

เมื่อวันที่ 28 มกราคม 2558.